

3

ג וכתב רב אלפס מיבעי ליה למיקם התם וכו'. משמע אצל קודם שפתח שליח צבור נקול רס אסור למיהדר לדוכמיה ואע"פ שסיים שליח צבור תפילתו ופסק שלש פסיעות ועומד לשם לא הדר יחיד לדוכמיה עד דפתח שליח צבור ודלא כדמשמע מלשון שצלי הלקט בשם הגאונים שהביא צ"י בסוף סימן זה וזה לשונו בני אדם המסיימים תפילתם קודם הציבור אין להם רשות להחזיר פניהם לציבור עד שסיים שליח צבור תפילתו עכ"ל דמשמע דמיד שסיים שליח צבור תפילתו יכול לחזור פניו לציבור ולמיהדר לדוכמיה והא לימא אלא נריך למיקם בדוכמיה לכל הפחות עד שפתח שליח צבור נקול רס וכמו שכתבו רב אלפס וכל הפוסקים: ואיכא שאלת ערוך (ס"ג) שכתב להך דשצלי הלקט והוא סותר למה שכתב רב אלפס ופסק כמותו בשלחן ערוך (ס"ג) שנראה הפסקים סותרים זה לזה ולענין הלכה הרמב"ם צ"ט כתב כמאן דאמר עד דמטי שליח צבור לקדושה והכי ודאי נקטינן לכתחלה היכא דאפשר אצל היכא דאיכא דוחק ואחו לאינאוי יכול לחזור מיד דפתח

וכתב רב אלפס מיבעי ליה למיקם התם עד דפתח שליח צבור וכו'. בסוף פרק אין עומדין (ס) וכן כתב סג"כ הרא"ש (ס) והרמב"ם צ"ט (ה"ד) כתב כמאן דאמר עד דמטי שליח צבור לקדושה (ו): וכתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' קד) בשם הראב"ד שכשהוא מתפלל יחיד ממחין כדי שיעור זה אצל רבינו ירוחם (נ"ג ס"ג כה): כתב נראה כי יחיד כלומר כשמתפלל יחיד אינו חוזר מיד אלא ישהה מעט וכן נראה מדאמרינן בסוף פרק תפילת השחר (ל): שישהה בין תפילה לתפילה כדי שתחולל דעתו עליו ומפרש בירושלמי (פ"ד ה"ו) דהיינו כדי הילוך ד' אמות: כתוב בשצלי הלקט (ס"י כה) בשם הגאונים בני אדם המסיימים תפילתם קודם הציבור אין להם רשות להחזיר פניהם לציבור עד שסיים שליח צבור תפילתו (ז):

משל לתלמיד שנפטר מרבו שאם חוזר מיד (ג) דומה לכלב שב על קיאו. שסופו הוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר מרבו כיון שחוזר אליו מיד. וכתב רב אלפס מיבעי ליה למיקם התם (ג) עד דפתח שליח צבור וכד פתח שליח צבור הדר לדוכמיה. ואיכא מאן דאמר עד דמטי שליח צבור לקדושה:

סימן קבד

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] חזרת שליח צבור התפלה היאך מועיל למי שאינו יודע להתפלל: יחיד שהתחיל להתפלל עם שליח צבור והגיע עמו לקדושה: [ב] מה יעשו הצבור בעוד ששליח צבור חוזר תפלת י"ח ומה יאמרו על כל ברכה וברכה: [ג] פירוש אמן ופירוש אמן חטופה וקטופה ויתומה וארוכה: [ד] אמן יצא ידי חובת אותה ברכה אם יכול לענות אמן אף על פי שלא שמע: עונה אמן בכל כחו: [ה] מי ששכח דבר שצריך לחזור בשבילו אם מוציא שליח ציבור:

קבד פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] אין שליח ציבור מוציא למי שאינו מבין מה ששליח ציבור אומר: אם יחיד יכול להוציא חברו שאינו בקי: [ב] שליח ציבור שלא התפלל בלחש יכול להתפלל בקול רם ויוצא ידי חובתו: [ג] אם יש לגעור במי שתחזור התפלה עם שליח ציבור ואינו חותם: [ד] אע"פ שכל הקהל בקיאים צריך שליח ציבור לחזור התפלה: [ה] היאך בחפלה אחת שמתפלל עם הצבור עולה לו כשלוש: [ו] העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך: [ז] אמן יצא ידי חובת אותה ברכה אם יכול לענות אמן עמהם:

א ודאחר שסיימו הציבור תפילתן יחזיר שליח התפילה וכו'. בסוף ראש השנה (ג): מנן כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא ירוחם דכן הדין כשמתפלל יחיד דישנה מעט כדי הילוך ארבע אמות ומביאו צ"י ופסק כן הרב צהנתי שאלן ערוך (ס"ג): ודא נהירא דהא דקאמר ביומא דאחר שפסק שלש פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד וכדכר מרדכי משל לתלמיד הנפטר מרבו וכו' לא משמע דאיכא לחלק בין המתפלל צביו יחידו ובין המתפלל צביו הנכנס עם הציבור דאידי ואידי זיה משום כלב השב לקיאו דלמה הוא חוזר מיד אם היה נפטר מרבו ולא אמרו בירושלמי דאין נריך לשהות אלא ארבע אמות אלא כשנריך להתפלל שתי תפילות זו אחר זו מיד כגון במוספין או ששכח להתפלל ונריך להשלימה בזמן תפילה שלאחריה או שליח ציבור שחזר ומתפלל בקול רם דנריך הוא לחזור מיד ולהתפלל כמו שיתבאר בתחלת סימן קכ"ד וכיון שהנריך הביאו לחזור ולהתפלל מיד אין זה כלכל שב על קיאו כמו שהוא חוזר מיד ללא נורך תפילה שהוא מגונה מטעמים דלעיל הילך נקטינן כל יחיד המתפלל צביו שאסור לו לחזור מיד למקומו שהתפלל שם אלא ישנה הרבה קודם שישוב לשם או ילך למקום אחר ודלא כה"ר ירוחם והגהות שאלן ערוך [כ] נראה לי ודוק:

א ודאחר שסיימו הציבור תפילתן יחזיר שליח התפילה וכו'. בסוף ראש השנה (ג): מנן כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא ירוחם דכן הדין כשמתפלל יחיד דישנה מעט כדי הילוך ארבע אמות ומביאו צ"י ופסק כן הרב צהנתי שאלן ערוך (ס"ג): ודא נהירא דהא דקאמר ביומא דאחר שפסק שלש פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד וכדכר מרדכי משל לתלמיד הנפטר מרבו וכו' לא משמע דאיכא לחלק בין המתפלל צביו יחידו ובין המתפלל צביו הנכנס עם הציבור דאידי ואידי זיה משום כלב השב לקיאו דלמה הוא חוזר מיד אם היה נפטר מרבו ולא אמרו בירושלמי דאין נריך לשהות אלא ארבע אמות אלא כשנריך להתפלל שתי תפילות זו אחר זו מיד כגון במוספין או ששכח להתפלל ונריך להשלימה בזמן תפילה שלאחריה או שליח ציבור שחזר ומתפלל בקול רם דנריך הוא לחזור מיד ולהתפלל כמו שיתבאר בתחלת סימן קכ"ד וכיון שהנריך הביאו לחזור ולהתפלל מיד אין זה כלכל שב על קיאו כמו שהוא חוזר מיד ללא נורך תפילה שהוא מגונה מטעמים דלעיל הילך נקטינן כל יחיד המתפלל צביו שאסור לו לחזור מיד למקומו שהתפלל שם אלא ישנה הרבה קודם שישוב לשם או ילך למקום אחר ודלא כה"ר ירוחם והגהות שאלן ערוך [כ] נראה לי ודוק:

א ודאחר שסיימו הציבור תפילתן יחזיר שליח התפילה וכו'. בסוף ראש השנה (ג): מנן כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא ירוחם דכן הדין כשמתפלל יחיד דישנה מעט כדי הילוך ארבע אמות ומביאו צ"י ופסק כן הרב צהנתי שאלן ערוך (ס"ג): ודא נהירא דהא דקאמר ביומא דאחר שפסק שלש פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד וכדכר מרדכי משל לתלמיד הנפטר מרבו וכו' לא משמע דאיכא לחלק בין המתפלל צביו יחידו ובין המתפלל צביו הנכנס עם הציבור דאידי ואידי זיה משום כלב השב לקיאו דלמה הוא חוזר מיד אם היה נפטר מרבו ולא אמרו בירושלמי דאין נריך לשהות אלא ארבע אמות אלא כשנריך להתפלל שתי תפילות זו אחר זו מיד כגון במוספין או ששכח להתפלל ונריך להשלימה בזמן תפילה שלאחריה או שליח ציבור שחזר ומתפלל בקול רם דנריך הוא לחזור מיד ולהתפלל כמו שיתבאר בתחלת סימן קכ"ד וכיון שהנריך הביאו לחזור ולהתפלל מיד אין זה כלכל שב על קיאו כמו שהוא חוזר מיד ללא נורך תפילה שהוא מגונה מטעמים דלעיל הילך נקטינן כל יחיד המתפלל צביו שאסור לו לחזור מיד למקומו שהתפלל שם אלא ישנה הרבה קודם שישוב לשם או ילך למקום אחר ודלא כה"ר ירוחם והגהות שאלן ערוך [כ] נראה לי ודוק:

קבד א ודאחר שסיימו וכו'. בסוף ראש השנה (ג): מנן כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא ירוחם דכן הדין כשמתפלל יחיד דישנה מעט כדי הילוך ארבע אמות ומביאו צ"י ופסק כן הרב צהנתי שאלן ערוך (ס"ג): ודא נהירא דהא דקאמר ביומא דאחר שפסק שלש פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד וכדכר מרדכי משל לתלמיד הנפטר מרבו וכו' לא משמע דאיכא לחלק בין המתפלל צביו יחידו ובין המתפלל צביו הנכנס עם הציבור דאידי ואידי זיה משום כלב השב לקיאו דלמה הוא חוזר מיד אם היה נפטר מרבו ולא אמרו בירושלמי דאין נריך לשהות אלא ארבע אמות אלא כשנריך להתפלל שתי תפילות זו אחר זו מיד כגון במוספין או ששכח להתפלל ונריך להשלימה בזמן תפילה שלאחריה או שליח ציבור שחזר ומתפלל בקול רם דנריך הוא לחזור מיד ולהתפלל כמו שיתבאר בתחלת סימן קכ"ד וכיון שהנריך הביאו לחזור ולהתפלל מיד אין זה כלכל שב על קיאו כמו שהוא חוזר מיד ללא נורך תפילה שהוא מגונה מטעמים דלעיל הילך נקטינן כל יחיד המתפלל צביו שאסור לו לחזור מיד למקומו שהתפלל שם אלא ישנה הרבה קודם שישוב לשם או ילך למקום אחר ודלא כה"ר ירוחם והגהות שאלן ערוך [כ] נראה לי ודוק:

קבד א ודאחר שסיימו וכו'. בסוף ראש השנה (ג): מנן כשם ששליח צבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא ירוחם דכן הדין כשמתפלל יחיד דישנה מעט כדי הילוך ארבע אמות ומביאו צ"י ופסק כן הרב צהנתי שאלן ערוך (ס"ג): ודא נהירא דהא דקאמר ביומא דאחר שפסק שלש פסיעות יעמוד ולא יחזור מיד וכדכר מרדכי משל לתלמיד הנפטר מרבו וכו' לא משמע דאיכא לחלק בין המתפלל צביו יחידו ובין המתפלל צביו הנכנס עם הציבור דאידי ואידי זיה משום כלב השב לקיאו דלמה הוא חוזר מיד אם היה נפטר מרבו ולא אמרו בירושלמי דאין נריך לשהות אלא ארבע אמות אלא כשנריך להתפלל שתי תפילות זו אחר זו מיד כגון במוספין או ששכח להתפלל ונריך להשלימה בזמן תפילה שלאחריה או שליח ציבור שחזר ומתפלל בקול רם דנריך הוא לחזור מיד ולהתפלל כמו שיתבאר בתחלת סימן קכ"ד וכיון שהנריך הביאו לחזור ולהתפלל מיד אין זה כלכל שב על קיאו כמו שהוא חוזר מיד ללא נורך תפילה שהוא מגונה מטעמים דלעיל הילך נקטינן כל יחיד המתפלל צביו שאסור לו לחזור מיד למקומו שהתפלל שם אלא ישנה הרבה קודם שישוב לשם או ילך למקום אחר ודלא כה"ר ירוחם והגהות שאלן ערוך [כ] נראה לי ודוק:

דרכי משה

(ו) וכתב אבודרהם (עמ' קד) דכן נוהגים: (ז) ונוהגים לומר אחר עושה שלום יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו' ונראה לי הטעם משום שאמרו והשב דן העבודה לדביר ביתך וכו' ועל כן אנו מבקשים אחר כך על בנין בית המקדש גם אמרו ברכנו כלנו באור פניך וכו' והיא החזרה כדלקמן סימן קכ"ז (אות ה) על כן אומרים גם כן וזן חלקנו בתורתך:

פרישה

(ג) דומה צ"ב שב על קיאו. כתב הרב הגדול מהרי"א ז"ל שזאת התנועה שעשה היא תנועה משוכחת ודומה זה לכלב ששב על קיאו שהנה בשעה שהוא משליך הקיא נראה שהוא משליך אותו מלך שאין לו תועלת וזו אחר כך כשחוזר ואוכלו נראה שאין הדבר כן ומגוה הוא צמה שהקיא אותו. כתב בשצלי הלקט בשם הגאונים בני

אח למ להי של ומי הס מד יוד מה מב יוצי שני יכו מה ק" יחי יחי דק הזו וטו על מוה צור כת דה אלו זר. (כד) ואי כת קב לה בק ואו וממ לי קב ראי שכ וכו שכ לש ממ

אם הרגיש ידי חובתן ועגמרא (ד:): אמר רבן גמליאל לחכמים לדבריהם למה שלים ליכור יורד אמרו לו כדי להוילא את שאינו צקי אמר להם כשם שמוילא את שאינו צקי כך מוילא את שהוא צקי ואסיקנא דהלכה כרבן גמליאל בצרכות של ראש השנה ויום הכפורים אבל בצרכות של שאר ימות השנה הלכה כחכמים ומה שיש לדקדק בזה אכתוב בסוף הסימן בשייעתא דשמיא. ומשמע מדברי רבינו דשאינו צקי היינו שאינו יודע להתפלל ומכל מקום מבין הוא מה שלים ליכור אומר אבל אם אינו מבין מה שלים ליכור אומר אינו

ואסיקנא דהלכה כרבן גמליאל בצרכות של ראש השנה ויום הכפורים דמוילא אף הצקי והלכה כחכמים בשאר ימות השנה דאינו מוילא אלא את שאינו צקי ועיין לקמן בסימן תקנ"א ופירוש שאינו צקי היינו שאינו יודע להתפלל במחוך בשאין סידור בידו אבל מבין מה שאומר השלים ליכור דאם אינו מבין אינו יולא בשמייעה וזהו שכתב רבינו יכוין למה שהוא אומר ויולא בו וכן כתב ב"י דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה שלים ליכור אומר אבל במתפלל בעצמו נזכר התפילה אפילו אינו מבין מה שמוילא מפיו

צבור התפלה (א) (ב) שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו. וכתבו רב שרירא ורב האי שצריך שיכוין לכל מה שאומר שליח צבור מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו. ואין מפסיקין (ג) ולא משיחין

יולא בשמייעה וכמו שפירשו המפרשים גבי סופר מצרך וכו' יולא וכמו שיתבאר בסימן קנ"ג וזהו שכתב שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויולא בו דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה שלים ליכור אומר: וכתב רבינו ירוחם (נתיב ג ח"ז כו ע"ד) ק"ש ותפילה אף על פי שלא מוילא ודוקא שליח צבור נעשה אבל יחיד אע"פ שלא יולא אינו מוילא [א ע"כ. ובסוף ר"ה (ד:): אמרינן יחיד שלא צריך און מצרכו מצרך לו ופירש הר"ן (א: ד"ה יחיד) דאע"ג דקיימא לן (ר"ה כט.) כל הצרכות כולן אף על פי שלא מוילא כבר הוילאו מכלל זה בצרכות ירושלמי (פ"ג ה"ג) צרכת המזון ק"ש ותפילה ונעמא דתפילה משום דמסתברא שיהא כל אחד מנכס רחמים על עצמו ומיהו הני מילי כשיודע לצרך אבל כשאינו יודע לצרך מצרכו מוילאו כדאמרין צפרק שלשה שאלכו (צרכות מה:): אחד סופר ואחד צור סופר מצרך וכו' ויולא עכ"ל וכן כתב המרדכי (ר"ה ס"י משבט) וכן

יולא ידי חובתו ועיין לעיל בסימן ק"א החילוקים בדין זה: **ב וכתבו רב שרירא גאון ורב האי וכו' עד ופוסעים שלש פסיעות לאחוריהם.** טעמו דאע"ג דיולא ידי חובתו כמה שהוא מכין למה שאומר שליח צבור כאלו התפלל בעצמו מכל מקום כיון דבגמר התפילה דומה לנפטר מרבו והולך לו ולכן צריך לפסוע שלש פסיעות לאחוריו אף זה ששומע לשליח צבור דומה לנפטר מרבו וכתב ב"י דבאחרות חיים כתוב שהרי"ג חולק ואומר שכשם שלים ליכור פוטרו מהתפילה כך פוטרו משלש פסיעות עכ"ל ומסתברא כרב שרירא ורב האי ועוד כיון דלהרי"ג נמי אין הפסד כשיפסע שלש פסיעות ולרב שרירא ורב האי חייב לפסוע ואם לא פסע כאלו לא התפלל על כן צריך לפסוע לאפוקי נפשיה מפלוגתא דרבנחא כן נראה לי וכן פסק בשלחן ערוך (ס"א):

כתב הגהות אשירי (בספ"ק) [בסוף פ"ג] דר"ה (פ"י יג) וזה שלא כדברי הר"ן גיאת (ליקוטי הל' ר"ה דף לא) שכתב רבינו בסימן תקנ"ד דהא דאמרין סופר מצרך וכו' יולא דוקא בצרכות המזון וצרכות המנוח שנהגו להשמיען אפילו ליחיד מה שאין כן בתפילה שלא נתקנה אלא בנחש והכי שדר רב שרירא אין רשות למתפלל להשמיע קולו ולהוילא את שאינו צקי עד שירד לפני המינה ע"כ: **וכתבו רב שרירא ורב האי שצריך שיכוין וכו'.** אמי שאינו מתפלל בעצמו אלא יולא בשמייעתו משליח צבור קאי וכן נראה מדברי הכל בו ס"י כ"ו (כד ע"ג) וסימן ס"ד (כט:). וזה דבר פשוט דכיון שהוא יולא ידי חובתו בשמייעה זו צריך שלא להפסיק ושלם לשות כשם שאינו מפסיק ואינו שח כשמתפלל הוא בעצמו וכן צריך לפסוע שלש פסיעות בסוף שמייעה זו כיון שעולה לו במקום תפילה. ובאחרות חיים (מפלה ס"י פז) כתוב שהרי"ן אכן גיאת חולק בן ואומר שכשם שלים ליכור פוטרו מהתפילה כך פוטרו משלש פסיעות (ב): **כששליח צבור מחזיר התפילה אם צריך לומר אדני שפתי תפתח כתצמי בסוף סימן שקודם זה (ד"ה כתב הרמב"ם):**

דרכי משה **קכד** (א) כתב הרב (בנימין) זאב סימן קס"ח וזה לשונו מצאתי כתוב בשם רבינו שמשון בן ה"ר יוסף כשסיימו הציבור להתפלל תפילת שמונה עשרה והחזן היה ממתין מלהתחיל התפילה בקול רם בשביל אחד שביצבור או שנים או שלשה היה גוער בו ואומר אינך רשאי להמתין על שנים או שלשה מאחר שהציבור סיימו ואין ראוי להטריח עליהן וכן גער ר' נתנאל בשליח צבור כשהיה ממתין לשנים או לשלשה טובי העיר שלא סיימו עדיין תפילתן ונראה לי לומר מהאי טעמא דהיכא דחשוב מהקהל אינו בבית הכנסת אין

דרכי משה

להמתין עליו אם יש שם מנין מפני כבוד הציבור ועוד דמענישים אותו על שמטריח הציבור עכ"ל: ועיין לעיל סימן ס"ט (אות ג) אי יכולין להתפלל שתי פעמים בקול רם להוציא אחרים שלא שמעו ראשונה: **מצאתי** כתוב בהגהות מנהגים (טירוא ע"ג אות י) שכל העם יעמדו כשחוזר השליח ציבור התפילה והביא קצת ראייה לדבריו: (ב) מיהו משמע שם מדבריו שנקטינן כדברי רב שרירא ורב האי גאון דכיון שרוצה לצאת בשמייעה זו ולא התפלל תחלה צריך לכיון אל השליח ציבור ושלא להפסיק ולפסוע ג' פסיעות:

פרישה **קכד** (ב) **שאם יש מי שאינו יודע להתפלל.** אבל מבין מה שלים ליכור אומר דיכוין לא שייך אלא במבין. ב"י: (ג) **ולא משיחין.** פירוש היוצאים בתפילה שליח צבור:

פרישה

דרישה **קכד** מ"ש ב"י בשם ר' ירוחם ז"ל קריאת שמע ותפילה אף על פי שיצא מוציא ודוקא שליח צבור כעשרה אבל יחיד אף על פי שלא יצא אינו מוציא. צריך עיון במאי איירי ממה נפשך אי בבקי הא אפילו שליח צבור אינו מוציא הבקי ואי בשאינו בקי אפילו יחיד מוציא

דרישה **קכד** אף על פי שיש לחלק ולומר דהיינו דוקא במי שמקומו הוא במקום שעמד ראשונה בתפילה ועל כל פנים צריך לבסוף לחזור לישב במקומו בזה אשמועינן שכשחוזר יחזור בג' פסיעות אבל שליח צבור או אחר שמקומו במקום אחר ובא להתפלל לפני עמוד כשגמר תפילתו לפסוע לאחוריו סברא הוא שמקום

Maimonides, Moses

=

שאלות ותשובות

רבינו משה בן מימון

„פאר הדור“

יוצא לאור במהדורא חדשה ומתוקנת, עם מקורות, ציונים
והערות. שינויי נוסחאות, ותשובות חדשות, ומפתחות

מאת

דוד יוסף

בלאאמו"ר מרן הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א
הראשון לציון

מכון אור המזרח

מכון ירושלים . תשד"מ

סימן קמח

שאלה: יורנו¹ מורינו, בחברת בני אדם התפללו, ורובם² בקיאים בתפלה, אם יסדיר שליח צבור התפלה עליהם כדי שלא לבייש את מי שאינו בקי, מפני שסידור התפלה נתקן על זה³, או לא יסדיר השליח צבור את התפלה מפני שהיא ברכה שאינה צריכה, שהרי כבר יצאו ידי חובתם בלחש, או ירד שליח צבור להתפלל ולא יתפללו לעצמן בלחש, כדי שלא תתבטל תורת הסדר, או⁴ יאמרו בלחש בתחילה, ולא יהיה הסדר ראוי אלא בהצטרפות מי שאינם בקיאים מכלל העשרה, או חוץ מהם, יורנו רבינו, ומאת ה' תהיה משכורתו כפולה.

וכמו שכתבנו באורך בשם כמה אחרונים לעיל (סימן עד וסימן קד). ועיין גם במה שכתב בזה אאמו"ר שליט"א בפתח דבר לספר זה. ע"ש. ודע שאף על פי שבארחות חיים (הלכות מאה ברכות סימן כב) בשם מהר"ם, כתב, שבפסוקי דזמרה באמצע הפרק שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, כדין ברכות קריאת שמע. וכן כתבו הכל בו (סימן ד), ובספר תשב"ץ לתלמיד מהר"ם (סימן רד). ע"ש. אין מזה הוכחה דפליגי על מה שכתב רבינו בתשובה, דשמא לענין שואל מפני היראה וכו' הוי כברכות קריאת שמע, ולא לענין שאר דברים, דהא מצאנו כמה חילוקים בין פסוקי דזמרה לבין ברכות קריאת שמע, וכמו שכתב אאמו"ר שליט"א בשו"ת יביע אומר שם (אות ב). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת משכנות יעקב (חלק אורח חיים סימן סח), ובשו"ת השיב משה (סימן ג). ע"ש.

סימן קמח. תשובה זו הובאה בספר אבודרהם בסוף סדר תפלת שחרית של חול, ובשו"ת חוט המשולש שבסוף שו"ת התשב"ץ, הטור השלישי סימן לב, ובבית יוסף אורח חיים סימן קכד וסימן רסט. ובשו"ת הרדב"ז חלק ד סימן צד.

1 בספר אבודרהם נוסח השאלה: קהל שהתפללו, וכולם בקיאים בתפלה, אם ירד שליח צבור לפני התיבה ויחזור התפלה בקול רם, או אינו חוזר, כי חזרת התפלה היא שלא לבייש את מי שאינו בקי, ובכאן כולם בקיאים, ואינו חוזר משום ברכה לבטלה, הואיל וכבר יצאו כולם ידי חובת עצמם בלחש, או ירד לפני התיבה ויחזור, כדי שלא תתבטל תורת הסדר. ואם תאמר כי לא תתבטל תורת הסדר אלא אם כן יהיה בקהל מי שאינם בקיאים, כמה יהיו שחוזרין בשבילם. ע"כ.

2 בהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא: וכולם בקיאים. וכן הוא באבודרהם הנ"ל.

3 ראש השנה דף לד: תוספתא שם פרק ב הלכה יד.

4 בהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא: או קיום תפלת הלחש ראוי יותר. ואם אין ההסדר מותר

שכן כתבו בשו"ת קרבן אשה (חלק אורח חיים סימן ב), ובשו"ת שואל ונשאל חלק ב (סימן לו), ובערוך השלחן (סימן נא סעיף ו, וסימן נג סעיף ב), ובספר נתיבי עם (סימן נא סעיף ג). והביא שבשו"ת זכור ליצחק הררי (סוף סימן ח) השיג על דברי החיד"א, כי מה צעוק יצעק על הגנת ורדים שהפריז על המדה, מאחר שעדיין לא יצא טבעו של הספר פאר הדור להרמב"ם וכו', ואדרבה דברי הגנת ורדים מיוסדים על אדני פז מדברי מרן וכו', והיה לו להקשות על מרן עצמו שכתב כן, ואפשר שאילו שלטה עינו של מרן בתשובת הרמב"ם הוה הדר ביה. עכת"ד. והשיג עליו אאמו"ר שליט"א, שמרן החיד"א מחלק בין דברי הרמב"ם בתשובה לבין דברי מרן כנ"ל. והביא שבספר דברי מרדכי כרמי (סימן נג) כתב, שלדעת מרן אף באמצע המזמורים יש לאסור, וכתב להשיג עליו. ע"ש. וכתב עוד שם, שהגאון רבי עקיבא איגר בחידושיו לאורח חיים (ריש סימן נג) כתב, שלדעת מרן באמצע המזמורים בין מזמור למזמור מותר להפסיק ללבישת ציצית, אבל לדעת הרמ"א יש לאסור בזה. וכן כתב בשו"ת תשורת שי (מהדורא תנינא סימן ט), שדעת הרמ"א להחמיר בלבישת ציצית בתוך המזמורים. ואאמו"ר שליט"א שם השיג עליהם. ע"ש.

ועיין בשיירי כנסת הגדולה (שם, הגהות בית יוסף סק"ד), שכתב גם כן שלדעת מרן השלחן ערוך יש להתיר לברך על ציצית ותפילין בתוך פסוקי דזמרה. ועיין בספר כסא אליהו (שם סק"ג), ובערך השלחן (שם סק"א), ובסידור בית עובד (דף פ ע"א, אות ט), ובספר יפה ללב (שם סק"ג), שכתבו שדעת מרן להחמיר בזה. ע"ש. וכן כתב בכף החיים (שם סק"ז). ע"ש. ועיין עוד בספר מקור חיים לבעל החות יאיר (סימן סו סעיף ג), ובשו"ת מטה יוסף חלק ב (סימן יא), ובשו"ת משיב הלכה חלק א (סימן תט). ע"ש. ומכל מקום נראה שאף לדברי האומרים שדעת מרן להחמיר בזה, אפשר שאילו היה מרן רואה תשובת רבינו הוה הדר ביה,

8

סימן קמח

השובה : מאחר שתיקנו חכמים ז"ל שירד שליח צבור לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי, ולדעת רבן גמליאל⁶ אפילו הבקי שלא התפלל בינו לבין עצמו, אם כן אין תפלת השליח צבור ברכה לבטלה כלל, מפני התקנה⁶, ואפילו אין בזאת החבורה מי שלא יצא, וכמו שתיקנו בקידוש בית הכנסת, ועם⁷ היות מפני האורחים, וחייבו כן בכל בתי כנסיות ואפילו אין שם אורחים⁸. וכמו⁹ שאמרו באיחור ערבית ליל שבת, מפני המאחרין לבוא, וצריך לנהוג כך

תמיד, ואפילו אין י הסיבה אשר בעבור כך הוא, דאי לא ח ומי אינו יודע, וא התקנות¹². וכתב נ

התעוררות תשובה מים חיים (סימן קמ) ב (סימן קנז), ובשונו, ובמה שהאריך מרן הגר"ע יוסף חלק א (הלך אורח דעת חלק ב (סימן 9 בספר אבודרהם אחת מעין שבע נ לבוא בבית הכנסת, על פי שהיו שם ו ובהוצאת מקיצי נר חזרת תפלת מעריב כדי שישגו התפלה שם מי שלא היה ש יכו'. ע"כ. ועיין בי בפרק ט מהלכות ח 10 בספר אבודרהם שם אותו הדבר הנוסחא בהוצאת מי 11 בספר אבודרהם הגזירות והתקנות. הנוסחא : ולא כך משה. ע"כ. 12 עיין במה שנ ממים הלכה ב וד 13 וכן כתבו התו ע"ש. ועיין בראש שחלקם כתבו כן נ צבור. ע"ש. וכן קעד סעיף ג. וז (דרוש א לחזרת ה והנה רבינו א שהובאה בראש הלשון : וכבר נזו מארי ז"ל, והסכי עמו. וזה שהוא התפלה בקול רם העם לשמוע מו בעמידתם בתפלה, ויתעסקו להסית זו בה, אלא שהם כש

מתויר מאור עיניו של אדם הניטל על ידי פסיעה גסה. ע"ש. וכן מבואר בתשובות הגאונים (מוסאפיה ליק סימן נב), ובספר מעשה הגאונים (סימן מא), ובאוצר הגאונים (פסחים שם). ע"ש. וכן כתב במחזור ויטרי (סימן קו). וכן הובא טעם זה בחידושים מהריטב"א (פסחים שם). וכן כתב בספר העתים (סימן קמ), לקיים המנהג. (ועיין בהגהות עתים לבינה שם). וכן כתב הרא"ש (שם) בשם רבינו יונה, והסביר הטעם משום שקידוש במקום סעודה הוא דרבנן, וכיון שיש אנשים שאינם יודעים לקדש, נהגו לקדש בבית הכנסת כדי שיצאו ידי קידוש. וכן מבואר בתשובות הגאונים שערי תשובה (סימן קיד). וכן משמע באור זרוע חלק א (סימן תשנב אות ט), שכתב הטעם לקידוש בבית הכנסת משום מצות קידוש היום ברבים. ע"ש. וכן כתב עוד באור זרוע חלק ב (סימן כ). וכן כתבו בחידושי רבינו דוד בונפיד (פסחים שם), והרשב"א בתשובה חלק א (סימן לז וסימן שכג), והמאירי (שם), והרוקח (סימן ג), והמהר"ם חלאה (פסחים שם), ובספר המכתם (שם), והר"ן (שם). והמגיד משנה (פרק כט מהלכות שבת הלכה ח), ובשו"ת הריב"ש (סימן מ), ובשו"ת התשב"ץ חלק ג (סימן רמו), ובשו"ת הרשב"ש (סימן נג וסימן רנה), ובשו"ת חוט המשולש למהר"א בן טאוה, נכד הרשב"ץ (הטור השלישי סימן לב). וכן כתב הארחות חיים (הלכות קידוש היום סימן ט) בשם הרא"ה. (ועיין עוד בכל בו סוף סימן לא). וכן כתב בשו"ת מן השמים (סימן כה). שאף שכולם מקדשים אחר כך בביתם, יש לקדש בבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך, ומשוב שיש אנשים שאינם יודעים לקדש, וכששומעים בבית הכנסת, נותנים אל לבם ומקדשים. ע"ש. ובשלחן ערוך (סימן רסט) פסק, שיותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת, וכן כנהג ארץ ישראל. ע"ש. ועיין עוד בזה, בשו"ת הריב"ש (סימן לד), ובשו"ת רבי יהושע הנגיד (סימן לב), ובשו"ת שב יעקב (סימן יד), ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק יורה דעה סימן עד), ובשו"ת משכנות יעקב (חלק אורח חיים סימן קו), ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא המישאה (סימן יז), ובשו"ת העלומה לב חלק ג (סימן כ), ובשו"ת

אלא במעמד מי שאינם בקיאים, כמה שיעורם, האם עשרה או פחות. ע"כ. 5 ראש השנה שם. 6 בספר אבודרהם הנוסחא : מפני עיקר התקנה וכעין זה בהוצאת מקיצי נרדמים. ובשו"ת חוט המשולש הנוסחא : מפני שעיקר התקנה אף על פי שאין בצבור מי שאינו בקי. 7 בספר אבודרהם ובהוצאת מקיצי נרדמים הנוסחא : והיה עיקר זה מפני האורחים. 8 הנה בפסחים דף ק : מובאת תקנה זו לקדש בבית הכנסת, ואמרו שם (דף קא). הטעם, שאף על פי שאין קידוש אלא במקום סעודה, מכל מקום מקדשין בבית הכנסת כדי להוציא אורחים ידי חובתם, שאוכלים ושותים וישנים בבית הכנסת. וכן פסק רבינו בפרק כט מהלכות שבת הלכה ת. ע"ש. ומבואר בדברי רבינו כאן בתשובה, שאף על פי שאין אורחים בבית הכנסת בזמנינו, לא זזה התקנה ממקומה. אולם בחידושי מהרמב"ם שבראש ספר מעשה רוקח, מבואר, שהיכא דליכא אורחים הוי ברכה לבטלה. וזו לשון התשובה שם : וזה הקידוש שאומרים בבית הכנסת על היין בשלא יהיה שם אורחים שאוכלים בליל שבת בבית הכנסת, ואין שם אדם אוכל בבית הכנסת, אז היא ברכה לבטלה. ע"כ. וזה סותר לדברי רבינו כאן בתשובה. וכבר העיר בזה הר"א פריימן בהוצאת מקיצי נרדמים. וצ"ע. ובאמת שהראשונים נחלקו בדיון זה, אם בזמן הזה דליכא אורחים, יש לקדש בבית הכנסת, או לא, כי התוספות בפסחים (ק : ד"ה ידי קידוש) כתבו, שאם אין אורחים בבית הכנסת, המקדש הוא ברכה לבטלה. וכן כתב בשו"ת הרשב"א חלק א (סימן לז) בשם רב האי גאון ורבי יצחק אבן גיא. (וכן הוא באוצר הגאונים פסחים שם בשם רב האי גאון). וכן כתבו בחידושים מהריטב"א ובשלטי הגבורים שם בשם רבינו האי גאון. וכן משמע בהרא"ש (פסחים פרק י סימן ה). ועיין בקיצור פסקי הרא"ש שם. וכן כתב בספר המנהיג (הלכות שבת סימן יד). וכן פסק הטור אורח חיים (סימן רסט). ע"ש. אולם בסדר רב עמרם גאון חלק ב (סימן י) כתב בשם רב נטרונאי גאון, שאף כשאין אורחים בבית הכנסת יש לקדש משום רפואה, שקידוש זה

תמיד, ואפילו אין שם מי שלא בא. וכמו כן כל דבר הנתקן מפני סיבה, לאו דוקא עד שתודמן הסיבה אשר בעבורה נתקן, אלא צריך לנהוג כך תמיד, בין ¹⁰ אם תהיה הסיבה או לאו. ולדעתי כך הוא, דאי לא תימה הכי, נמצא שחז"ל נתנו דבריהם לשיעורין, והיה צריך לראות מי יודע ומי אינו יודע, ואחר כך שיתפלל השליח צבור או לא יתפלל. וזה ¹¹ הוא ביטול הגזירות והתקנות ¹². וכתב משה ¹³.

התעוררות תשובה חלק ב (סימן צ), ובשו"ת מים חיים (סימן קמט), ובשו"ת שרידי אש חלק ב (סימן קנז), ובשו"ת חלקת יעקב חלק ב (סימן נו), ובמה שהאריך בזה אאמורי הראשון לציון מרן הגר"ע יוסף שליט"א, בשו"ת יביע אומר חלק א (חלק אורח חיים סימן טו), ובשו"ת יחיה דעת חלק ב (סימן לד). ע"ש. ואכמ"ל.

9 בספר אבודרהם הנוסחא: וכמו שהיקנו ברכה אחת מעין שבע בליל שבת בשביל המאחרים לבוא בבית הכנסת, ונתחייבו לאומרה תמיד ואף על פי שהיו שם כל הקהל. וכן כל דבר וכו'. ובהוצאת מקצצי גרדמים הנוסחא: וכמו שתיקנו חזרת תפלה מעריב בליל שבת בעבור המתאחרין, כדי שישגו התפלה, ונתחייב זה תמיד אפילו אין שם מי שלא היה שם בתחלה. וכן כל מה שתיקנו וכו'. ע"כ. ועיין בשבת כד: ובמה שכתב רבינו בפרק ט מהלכות תפלה הלכה י והלכה יא.

10 בספר אבודרהם הנוסחא: גזרה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו. וכעין זה הנוסחא בהוצאת מקצצי גרדמים.

11 בספר אבודרהם הנוסחא: וזה כולו חוץ לענין הגזירות והתקנות. ובהוצאת מקצצי גרדמים הנוסחא: ולא כך ענין התקנות והגזירות. וכתב משה. ע"כ.

12 עיין במה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות ממרים הלכה ב והלכה ג.

13 וכן כתבו התוספות (מגילה כג: ד"ה ואין). ע"ש. ועיין בראשונים שהבאנו לעיל בהערה 8 שחלקם כתבו כן בפירוש גם לענין חזרת השליח צבור. ע"ש. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קכד סעיף ג). ועיין עוד בספר שער הכוונות (דרוש א לחזרת העמידה).

והנה רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה שהובאה בראש ספר מעשה רוקח, כתב בזו הלשון: וכבר גודע ונתפרסם מה שתיקן אבא מארי ז"ל, והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו. וזה שהוא ראה שכשיחזיר השליח צבור התפלה בקול רם אחר הלהש, לא יתנו אוזן כל העם לשמוע ממנו באימה, ולעמוד במוסר בעמידתם בתפלה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו, ויתעסקו להסיה זה עם זה בשיחה בטלה וכיוצא בה, אלא שהם כשיגיעו לקדושה יענו קדוש ושאר

הפרקים, וכשיגיע למודים יאמרו התלמידים המדקדקים מודים דרבנן, וראה ז"ל שיש בזה ממשול עון גדול, לפי ששיחת האנשים בעוד ששליח צבור מתפלל והם אינם מכוונין לשמוע מבלי היות להם מוסר בעמדם, יש בו מן הזלזול בכבוד שמים, מה שהוא גלוי, ואין הסיבה בזה כי אם להיות שהם כבר יצאו ידי חובה בתפלת הלחש, ובלתי עסוקים באמירת תפלה. ולפיכך תיקן ז"ל שיגביה קולו שליח צבור מתחלה, וינהוג המנהג בתפלה כמו שנהוג בפרסיה על שמע, ששליח צבור יגביה קולו מבראשונה להוציא מי שאינו יודע, והנמשכים אחריו יתפללו בלחש או בקול נמוך מקולו, להוציא עצמן. ויאמר הקדושה בברכה שלישית, והעם יענו הפרקים שראוי לענות, ויברכו הכהנים ברכת כהנים אחר ההודאה, והעם יענו אמן אחר כל ברכה וברכה, ויסיים שליח צבור והצביר תפלתם כאחד, ויפסעו כולן ג' פסיעות בבת אחת. ונתפרסם זה התיקון בארץ מצרים כל ימי חייו ואחר פטירתו ז"ל, וניצולו העם מהמכשול שהיו נכשלים בו. ולא חלק עליו אחד מחכמי דורו בזה, ולא ייחסו אותו לחולק על דברי חז"ל בדבר זה, עם היותו היפך סדר התלמוד, להיות שלא היה ביניהם אז מחלוקת ולא קנטור, ולא היה אז מי שיקשה על המורים מקצרי הידיעה ובעלי דמיונות, כמו שקרה בזמנינו זה מהחולקים על מה שסדרנו אותו מהתועלות הגדולות ומהחיוכים העצומים. עכ"ל.

ובאמת שכדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם, מבואר גם בתשובת רבינו (פריימן סימן לה וסימן לו — בלאו סימן רנו וסימן רנח). ע"ש. (וכן כתב גם בשו"ת הרשב"ש סימן נו, שאילו היה מסכים עמו אביו הרשב"ץ בימי חייו, היה מבטל חזרת השליח צבור. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהרלב"ח סימן טו, ובשו"ת המב"ש חלק ג סימן קצ). וגראה שאין זה סותר למה שכתב רבינו בתשובה זו שלפנינו, כי מה שכתב כאן בתשובה, היינו מעיקר הדין, וכשאין בזה מכשול, אבל אם רואים שיש בזה מכשול, אפשר לבטל את התקנה כחוראת שעה, דומיא למה שכתב רבינו בפרק ב מהלכות ממרים הלכה ד. ע"ש. וכן מתבאר בתשובה אחרת של רבינו (פריימן סימן לה — בלאו סימן רצא), וזו לשון השאלה

Maimonides, Moses

10

תשובות הרמב"ם

יוצאות לאור בפעם הראשונה במקורן הערכי
מכונסות מתוך קטעי גניזה, כתבי יד וספרי דפוס,
מוגהות ומתורגמות בתוספת הערות

מאת

יהושע בלאו

שהסתייע בעיזבון ב"צ הלפר וי"ג שמחוני
ובהוצאת א"ת פריימן

כרך ב'

מהדורה שנייה מתוקנת

הוצאת "מקיצי נרדמים"
הוצאת ראובן מס בע"מ, ירושלים

התשובה

מי שמתפלל ללא צורך קודם הנץ החמה, שגה, אבל יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור⁴. ודיוק הזמן אינו מחוייב, אלא הוא לפי מה שמתקבל על דעת המתפלל, שהוא הוא הזמן. <וכתב> משה.

רנו

שאלה

7 מה יאמר אדוננו בדבר מה שאמרו רבותינו ז"ל¹ בתפלת מוסף של ראש השנה כשם ששליח ציבור חייב, כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר: שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן. תניא²: אמרו לו לרבן גמליאל: "לדברייך למה ציבור מתפללין? אמר להם: כדי להסדיר שליח ציבור את תפלתו וכו". לדעת רבן גמליאל, אשר (לפיו) עיקר

4. חוטא... ואינו צריך לחזור: ה' תפלה פ"ג ה"ז ואם ההפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה עמד השחר יצא, על כן אם לא היה בשעת הדחק, חטא, אבל אינו צריך לחזור. [ועי' שם ה"א מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה. ועי' ת' קנ"ח. ועי' ליון אוצר הגאונים ברכות סי' ל"ח, וכן מה שהביא גינצברג גש"ב 545 הע' ו' מתוך מדרש הגדול כ"י. פ"ן].

רנו. כ"א ה', כ"ש מ"ג (ולפיו א. גייגר, מלא חפנים סי' ד'), פ"ן ל"ה (עפ"י מלא חפנים, וש"נ לגבי מקצתה בלבד משרת רדב"ז ח"ד סי' צ"ד [סי' אלף קס"ה], ונוכרה שם סי' ה' [סי' אלף ע"ט]).

1. מא יקול... ז"ל: כך כ"ש; כ"א למא קאלו רז"ל.
2. צלוח: כ"ש צלאה, וכן בהמשך.
3. מוסף: כ"ש מוסף של.
4. ציבור: כ"ש צבור, וכן בהמשך.
5. תניא... תפלתו וכו': בכ"ש ליתא.
6. לרבן: כ"א לבן.
7. אלדי: בכ"ש ליתא; על חסרון ביטוי מעין "עלי מדהבה" במשפט הויקה עי' Reckendorf, Arab. Syntax § 207, 209.

אלג'אב

אלדי צלא בלא צרורה קבל טלוע אלשמס אכטי² לכנה³ קד קצא פרצה ולא ילזם אעאדה ותחריר אלוקת לא⁴ ילזם לכן חסב מא יגלב עלי צן⁵ אלמצלי אנה הו אלוקת. <וכתב> משה.

רנו

שאלה

12a...

מא יקול סידנא פי מא קד קאלוא רבותי ז"ל: פי צלוח² מוסף³ ראש השנה כשם ששליח ציבור⁴ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב רבן גמליאל אומ' שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן תניא⁵ אמרו לו לרבן גמליאל לדברייך למה ציבור מתפללין אמ' להם כדי להסדיר שליח ציבור את תפלתו וכו'⁶. עלי מדהב רבן גמליאל אלדי⁷ אצל

2. אכטי: § 43.
3. לכנה: פ"ן להיותו, ר"ל גרס לכונה. גם ההמשך אצל פ"ן "פורע חובתו בעת שלא נתחייב אם לא שנאנס בחושבו שכבר הגיע העת" משובשו המלים "ילזם" אעאדה ותחריר אלוקת לא ילזם הושמטו ע"י הדומות, חסב הובן = חשב, וייגלב עלי צן = שנאנס).
4. לא: כ"א לס. 5. צן: § 8א.

1. מא יקול... ז"ל: כך כ"ש; כ"א למא קאלו רז"ל.
2. צלוח: כ"ש צלאה, וכן בהמשך.
3. מוסף: כ"ש מוסף של.
4. ציבור: כ"ש צבור, וכן בהמשך.
5. תניא... תפלתו וכו': בכ"ש ליתא.
6. לרבן: כ"א לבן.
7. אלדי: בכ"ש ליתא; על חסרון ביטוי מעין "עלי מדהבה" במשפט הויקה עי' Reckendorf, Arab. Syntax § 207, 209.

יהיו
בהם
חברו
על
זאמר
ורית
ורית,
א: 15.

ה עם
קודם
שעת
לאו?
דרך
ינוכל
מה
עמוד
שלא

פניט.
א' ע"ג
רמ"ה
ני' ד'
Stuc,

בענין
בס'
בשם
שטיין

ח"א.
שמא
ח"ב

(12)

צלוה אלגמאעה ליס ליכרגו⁹ בהא ען⁹
אלפרץ ואנמא הי לאגל שליח ציבור חתי
12b מא¹⁰ יסדיר תפלתו אליס תציר
צלאתהם ברכה לבטלה כאן¹¹ יסדיר
שליח ציבור תפלתו קבל דלך אלוקת או
וקתה דאך¹² ויגלסו הם¹³ דון צלוה אלי
מא יתפרג מן צדרה¹⁴ וכיף אמסכו
אלחכמי¹⁵ ז"ל ען גואבה פי מהל דלך
וכאן להם אן יקולו לה¹⁶ כיף יסוג דלך
עלי מדהבך אן יבארכו אלגמאעה ברכה
שאינה צריכה לאגל שליח ציבור יערפנא
סיידנא דלך. והל פי באקי תפלות¹⁷ של
פרקים יקנע¹⁸ הסדרת תפלה ענד חלול
דלך אלפרק או פי וקת וגוב תלך אלצלוה.
ונחן¹⁹ סנתנא²⁰ אן לא יצלו אלגמאעה
צלוה מוסף של ראש השנה בלחש
כשיתנא אן ענד מא יתפרגו מנהא ויבתדי
שליח ציבור בצלותהא²¹ אלתי בהא
יכרגו²² ען פרצהם יתכלמון ורבמא²³
אנצרף בעצהם אעתמאדא עלי מא הם
עליה²⁴ פי באקי איאם אלסנה אלתי
יכרגו²⁵ לאנפסהם בתפלת לחש בל יבתדי
בהא ש"צ²⁶ מן אולהא אלי אכרהא כלמה
כלמה ואלגמאעה סכות נאצתין אלי מא
יקול ויקדשו²⁷ פי מוצע אלקדושה

תפלת ציבור אינה להוציא בה ידי חובתן,
ואין הוא אלא בשביל שליח ציבור,
שןסדיר תפלתו. האם לא תהיה תפלתן
ברכה לבטלה? היה לשליח הציבור
להסדיר תפלתו קודם אותה העת או
באותה העת וישבו הם בלא תפילה. עד
אשר ישלים הסדרתו. וכיצד נמנעו
החכמים מלהשיב לו בכגון זה והיה להם
לומר לו: איך מותר לפי דעתך לציבור
לברך ברכה שאינה צריכה בשביל שליח
ציבור? ילמדנו רבנו זאת. והאם בשאר
התפלות של פרקים תספיק הסדרת התפלה
בבוא אותו הפרק או בעת חיוב זאת
התפילה? ואנחנו מנהגנו, שלא יתפלל
הציבור תפלת מוסף של ראש השנה
בלחש, מחשש שמא לכשישלימה ויתחיל
שליח הציבור (להתפלל) התפלה, שבה
יוצאים ידי חובתן, יסיחו, ואולי יצאו
מקצתם לחוץ בסמכם על מה שנוהגים
בשאר ימות השנה, אשר יוצאים (בהם)
ידי חובתן לעצמם בתפלת לחש, אלא
(המנהג הוא ש) יתחיל בה שליח ציבור
מתחלתה ועד סופה מלה במלה והציבור
שותק ושומע אל דבריו ומקדשים במקום

→

13a כסנתהם²⁸ פי באק
סדר אלצלאה²⁹ ויפר
דלך שי³⁰ או חכמה
ויסקט דכר אלקדושד
לם יכון³¹ פי דלך
אלגמאעה עלי כן
יקנעהם אלכמאע
אדא הם³² אגאבו
עונה³³ אמן אחר ב
ציבור כיף יסדיר
הל³⁴ יצליהא לנכ
ומלכות או יכתשי
דינא עליה ומידחי
ולא יצליהא אלא
יכרג בתפלתו לציב
אם לא יורינו ושכו
אל
הדא אלדי תכילו
גמליאל³⁵ אן צלאו
יכרגו בהא ען אל
וליס פי³⁶ אלכלאג
ואסמעו מוצע אלאל
מתפקון רבן גמליא
13b צלא מן אלגמאעו
בלחש יצא ידי ח

28. כסנתהם...אלצלא
29. ויפרסו: כ"ש ו
30. פהל פי דלך שי
32. ופרס אלכהנים:
34. יגיבו: § 89; כ"י
37. הל: כ"ש הל.
40. מיפקיד: כ"ש ו
43. לנפסה: כ"ש ל
45. אלדי תכילתמוח
46. רבן גמליאל: כ
49. אלכל: כ"ש ו

9. ען: כ"ש מן, וכן בהמשך.
11. כאן: § 135a; כ"א ספק כאן, ספק באן;
13. הם: כך כ"ש; כ"א הם.
16. לה: כ"ש לא.
18. יקנע: כ"ש יקבע.
21. בצלותהא: כ"ש בתכראר אל צלאה
22. יכרגו: כ"ש יכרגון (§ 86), וכן בהמשך.
24. הם עליה: כ"ש תעודה.
27. ויקדשו: כ"ש ויקדישו.
8. ליכרגו: כ"ש ליכרגוא (§ 7), וכן בהמשך.
10. חתי כא: § 170; כ"ש אן.
12. דאך: כ"ש דלך.
15. אלחכמי: כ"ש אל חכמים.
17. תפלות: § 221b; כ"ש אל תפלות.
19. אלצלה. ונחן: כ"א אל צלול. ועזן (עז>נח) ו
20. סנתנא: כ"ש סותנא.
- (= בחזרה על התפלה).
23. ורבמא: ע"ע דווי, פרידלנדר; § 85.
25. יכרגו: כ"ש יכרגון פיהא השוה ריקנדורף שם § 207, c9.
26. ש"צ: כ"ש שליח צבור, וכן בהמשך.

13a כסנתהם²⁸ פי באקי איאם אלסנה | פי סדר אלצלאה²⁸ ויפרסו²⁹ אלכהנים פהל פי דלך שי³⁰ או חכמה³¹ חכם תפלת לחש ויסקט זכר אלקדושה ופרס אלכהנים³² ואן לם יכון³³ פי דלך שי הל יגיבו³⁴ אמן אלגמאעה עלי כל ברכה וברכה או יקנעהם אלכמאע ואן כאן יקנעהם הל אדא הם³⁵ אגאבו אמן יצירו במנולה עונה³⁶ אמן אחר ברכותיו אם לא. ושליח ציבור כיה יסדיר תפלתו דלך אלוקה הל³⁷ יצליהא לנפסה³⁸ בהזכרת השם ומלכות או יכתישי³⁹ דלמא מיפקיד⁴⁰ דינא עליה ומידחי⁴¹ ואן כאן דלך כדלך ולא יצליהא אלא בהסדרה⁴² פקט הל יכרג בתפלתו לציבור בקול רם לנפסה⁴³ אם לא יוריננו ושכרו כפול מן השמים⁴⁴. אלגואב

הדא אלדי תכילתמוה⁴⁵ מן כלאם רבן גמליאל⁴⁶ אן צלאה אלגמאעה ענדה לא יכרגו בהא ען אלפרץ הו תכיל עגיב⁴⁷ וליס פי⁴⁸ אלכלאם מא יוהם דלך בוגה ואסמעו מוצע אלאכתלאף מא הו. אלכל⁴⁹ מתפקון רבן גמליאל וחכמים אן כל מן⁵⁰ 13b צלא מן אלגמאעה | בינו לבין עצמו בלחש יצא ידי חובתו והדא מא לא⁵¹

הקדושה כמנהגם בשאר ימות השנה | בסדר התפלה והכהנים פורסים (כפיהם). האם יש בזה דבר, או דינה כדון תפלת לחש ותתבטל אמירת הקדושה ופריסת (הכפיים של) הכהנים? ואם אין בזה כלום, היענה הציבור אמן על כל ברכה וברכה או די להם לשמוע? ואם די להם, יהיה כשיענו אמן, במדרגת עונה אמן אחר ברכותיו³ אם לא? ושליח ציבור כיצד יסדיר תפלתו באותה העת, היתפללה לעצמו בהזכרת השם ומלכות או יחוש דילמא מיפקיד דינא עליה ומידחי? ואם הדבר כך ואינו מתפלל אותה אלא בהסדרה לבד, היצא ידי חובתו לעצמו בתפלתו לציבור בקול רם אם לא? יוריננו ושכרו כפול מן השמים.

התשובה

7 מה שדמיתם מדברי רבן גמליאל, שבתפלת ציבור אצלו אין יוצאין ידי חובתן, הוא דימוי מתמיה, ואין בדבריו כלום שיעורר טעות זו כלל. ושמעו עניין הפלוגתא, מה הוא. הכל מודים, רבן גמליאל וחכמים, שכל מי שמתפלל מן הציבור | בינו לבין עצמו בלחש, יצא ידי חובתו, ולא יעלה על דעת איש

[3]. ברכות מ"ב ב'.

28. כסנתהם...אלצלאה: בכ"ש ליתא.
 29. ויפרסו: כ"ש ויפרישו.
 30. פהל פי דלך שי: כ"ש הל הו ואגב הדא אל עמל או לא יגב. 31. חכמהא: כ"ש חכמה.
 32. ופרס אלכהנים: כ"ש וברכת כהנים.
 33. יכון: כ"ש יכן (§ 47).
 34. יגיבו: 89 §: כ"ש תגיב. 35. הם: § 198 א.
 36. עונה: כ"ש עולה.
 37. הל: כ"ש הל. 38. לנפסה: כ"ש לנפסהא.
 39. יכתישי: ע"ע דחיו: כ"ש יכשי.
 40. מיפקיד: כ"ש מיפקד. 41. ומידחי: כ"ש ומדחי. 42. בהסדרה: כ"ש בהסדרא.
 43. לנפסה: כ"ש לנפסהא. 44. יוריננו ושכרו כפול מן השמים: כ"ש יוריננו אדוננו.
 45. אלדי תכילתמוה: כ"ש אלכלאם אלדי תכלמת מנה.
 46. רבן גמליאל: כ"ש ר"ג, וכן בהמשך. 47. עגיב: כ"ש עליה. 48. פי: כ"ש מן.
 49. אלכל: כ"ש ואלכל. 50. מן: כ"ש מא, וכן בהמשך. 51. לא: כ"ש לם, וכן בהמשך.

יכטר בכאטר אחד⁵² סואה. ואלכל מתפקון אן כל מן לא יחסן יצלי⁵³ אדא סמע אלצלאה מן⁵⁴ שליח ציבור וכוון⁵⁵ לבו יצא ידי חובתו. ואלכל מתפקון⁵⁶ אן רתבה⁵⁷ אלצלאה וצורתהא פי אלגמע⁵⁸ הו⁵⁹ אן יצלו אלכל⁶⁰ בלחש ויכרר אלצלאה שליח ציבור באעלאן⁶¹. ומסאלה אלאכתלאף פי שכץ יחסן אלצלאה לכנה אתר אן לא יצלי בינו לבין עצמו בלחש בל יעתמד עלי צלאה שליח ציבור⁶² פקט ויסמעהא⁶² ויענה אמן ולא יקרא שיא בוגה ועלי⁶³ אנה יחסן אלקראה פאן רבן גמליאל יקול יצא ידי חובתו לאנה יקול כשם⁶⁴ ששליח ציבור חייב ומוציא⁶⁵ את שאינו בקי כך מוציא את הבקי. ואלחכמי יקולו⁶⁶ אין שליח ציבור מוציא אלא מי שאינו בקי פלמא אעתרץ ר"ג בצורה אלצלאה אלמשהורה וקיל לה⁶⁷ לדבריק אד ושליח ציבור מוציא את הבקי | כשאינו⁶⁸ בקי לאי שי רתבת⁶⁹ צלוה אללחש חתי יצלי מן אראד מן אלבקיאים ולא יצלי⁷⁰ מן אראד כמא תועם כאן⁷¹ תכון אלצלאה ואחדה⁷² מן שליח ציבור פקט. ומן אראד מן

(דבר) זולתו. והכל מודים, שכל מי שאינו מיטיב להתפלל, אם שמע תפלת שליח ציבור וכוון לבו, יצא ידי חובתו. והכל מודים, שתקנת תפלה בציבור וצורתה היא, שהכל יתפללו בלחש ויחזור שליח צבור על התפלה בקול רם. ועניין הפלוגתא הוא באיש, אשר מיטיב להתפלל, אבל בהר שלא להתפלל בינו לבין עצמו בלחש, אלא סומך על תפלת שליח ציבור לבד וישמענה רענה אמן ולא יקרא דבר בכלל, אף על פי שהוא מיטיב לקרוא. והנה רבן גמליאל אומר יצא ידי חובתו, לפי שהוא אומר, כשם ששליח ציבור חייב ומוציא את שאינו בקי, כך מוציא את הבקי. והחכמים אומרים: אין שליח צבור מוציא אלא מי שאינו בקי. וכאשר הקשו על ר"ג בדבר צורת התפלה המפורסמת ואמרו לו "לדבריק" הואיל ושליח צבור מוציא את הבקי | כשאינו בקי, למה תקנו תפלת הלחש, כדי שיתפלל מי שירצה מן הבקיאים ולא יתפלל מי שירצה, כפי שאתה טוען?! היתה צריכה להיות התפלה אחת, של שליח הציבור לבד! ומי שירצה מן הבקיאים להתפלל

→

52. אחד: כך כ"ש; בכ"א ליתא.
 53. יחסן יצלי: § 156.
 54. אלצלאה מן: כ"א אלצלאה וצורתהא (נשתרבב מן ההמשך?) מן, כ"ש צלאה.
 55. וכוון: כ"ש וכוון.
 56. ואלכל מתפקון: סה נוסף ע"י הומויוטיליוסון בכ"א שוב המשפט הקודם, אך נמתק אח"כ.
 57. רתבה: כ"ש כתבא.
 58. אלגמע: כ"ש אלגמיע. 59. הו: § 393, ג. 60. אלכל: כך כ"ש; כ"א אלא.
 61. (ציבור) באעלאן... ציבור: בכ"ש ליתא בגלל הומויוטיליוסון.
 62. ויסמעהא: בכ"ש נוסף "כל ואחד" כדי לקשור את הדברים אחרי ההשמטה שבהערה הקודמת.
 63. ועלי: § 145. 64. כשם: כך כ"ש; כ"א בשם. 65. חייב ומוציא: כ"ש מוציא.
 66. ואלחכמי יקולו: כ"ש ואל חכמים יקולון.
 67. לה: כ"ש לא.
 68. כשאינו: כ"ש כמי שאינו. 69. רתבת: כ"ש כתבת. 70. יצלי: כ"ש יצלו.
 71. כאן: § 135a. ד' כ"ש באן. 72. ואחדה: כ"ש ואחדא, וכן בהמשך.

אלבקיאים אן יצאו ינצתו כלהם והו מוציא את אלקיאס⁷³ וכאן רתבת⁷⁴ צלאה א ציבור תפלתו פנ חנינד בשעת הו ומן לם יצלי בצלאה⁷⁵ שליח כלאמהם בלא שן יקול אין אדם בתפלת שליח צי קאלה רבן גמלי: אעתרצתהם⁷⁶ ותפלות של פרק ולו ביום או ביון ענד אלחלול ו רתבתכם⁷⁷ פי השנה הי⁷⁸ סנו 14b פיהא בוגה | והכו מוצע מררנא בו ידי חובתו ולו לאן מן צלא ולא שך. ואנמא אחו. אלגלט. וקד עלכ מקום. ועונה א

73. חובתן: כ"ש
 74. להם: כ"ש ל
 75. אלקיאס: כך
 76. וכאן: כ"ש
 77. בצלאה: כך כ
 78. אעתרצתהם: כ
 84. זכרתמה מן
 86. חסגה: כ"ש
 88. ולו לם: כך ו

עם שליח הציבור, יתפלל, או ישמעו (אליו) כולם ויצאו ידי חובתן, הואיל הוא מוציא את הבקיע, (או) אמר להם: ההקש נכון⁵, והיה זה מספיק, ולא תקנו תפלת הלחש אלא כדי להסדיר שליח ציבור תפלתו, ומי שהתפלל מן האנשים בלחש או בשעת הסדרת שליח ציבור, יצא, ומי שלא התפלל אף על פי שהוא בקיע, הרי יצא בתפלת שליח הציבור. וזהו כוונת דבריהם בלא ספק, ולא נשמע מאיש שיאמר "אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בתפלת שליח ציבור". וזה דבר, שלו אמרו רבן גמליאל, היה להם להקשות (עליו) במה שהקשית אתה עליהם. אבל הוא לא אמר זאת, ובתפלות של פרקים⁶ מספקת ההסדרה אפילו יום או יומים קודם שחל (זמנו), ומכ"ש בעת שחל. **ד**ומה שהזכרתם בדבר תקנתכם בתפלת מוסף של ראש השנה, הרי זה מנהג יפה, שאין בו דופי כלל. | וכן ראינו המנהג בכל מקום שעברנו בו, ושליח צבור יוצא בו ידי חובתו, אף על פי שלא הסדיר קודם לכן, לפי שמי שהתפלל ולא הסדיר תפלתו, יצא בלא ספק, ולא הצרכנוהו להסדיר (תפלתו) אלא מחשש שמא יטעה, וידוע לכם, ששומע כעונה בכל מקום.

אלבקיאים אן יצלי מע שליח ציבור יצלי או ינצתו כלהם ויצאו ידי חובתן⁷³ אד והו מוציא את הבקיע פקאל להם⁷⁴ הו אלקיאס⁷⁵ וכאן⁷⁶ יגזי דלך ואנמא רתבת⁷⁷ צלאה אללחש כדי להסדיר שליח ציבור תפלתו פמן צלא מן אלנאס בלחש חנינד בשעת הסדרת שליח ציבור יצא ומן למ יצלי ואן כאן בקיע פאנה⁷⁸ בצלאה⁷⁹ שליח ציבור יצא הדא מפהום כלאמהם בלא שך ולא⁸⁰ סמע מן אחד אן יקול אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בתפלת שליח ציבור והדא הו אלדי לו⁸¹ קאלה רבן גמליאל ללזם אן יעטרץ במא אעטרצתהם⁸² לכנה למ יקול דלך. ותפלות של פרקים יקנע פיהא הסדרתה⁸³ ולו ביום או ביומין מן קבל חלולהא פכיה ענד אלחלול ואמא מא דכרתמה מן רתבתכם⁸⁴ פי צלאה מוסף של ראש השנה הי⁸⁵ סנה חסנה⁸⁶ לא כראהה⁸⁷ 146 פיהא בוגה והכדא ראינא אלסנה פי כל מוצע מרנא בה ושליח ציבור יוצא בה ידי חובתו ולו למ⁸⁸ יסדיר מן קבל דלך לאן מן צלא ולא הסדיר תפלתו יצא בלא שך, ואנמא אחוגנאה אן יסדיר כופא מן אלגלט, וקד עלמתם אן שומע כעונה בכל מקום, ועונה אמן כמברך וליס ישבה

אינו
ליח
הכל
יתה
ליח
ניין
ללל,
צמו
בור
דבר
הוא,
בתו,
בור
ציא
ולח
אשר
פלה
איל
אינו
פלל
מי
ייכה
בור
פלל

73. חובתן: כ"ש חובתם.
74. להם: כ"ש להו.
75. אלקיאס: כך כ"ש; כ"רא אל איאם.
76. וכאן: כ"ש וכן. 77. רתבת: כ"ש כתבה. 78. פאנה: כ"ש פאן § 161א).
79. בצלאה: כך כ"ש; כ"רא כצלאה. 80. ולא: § 96א. 81. לו: כך כ"ש; בכ"רא ליתא.
82. אעטרצתהם: כ"ש אעטרצת. 83. הסדרתה: כ"ש הסדרת.
84. דכרתמה מן רתבתכם: כ"ש דכרתמא מן כתבתכם. 85. הי: § 151ב; כ"ש פהי.
86. חסנה: כ"ש חסאנה. 87. כראהה: כ"ש כראהה.
88. ולו למ: כך כ"ש; כ"רא ולם לה.

ע"י
תבא.
אלא.
דמת.
ציא.
צלו.

16

דלך עונה אחר ברכותיו לאן כל עונה
 אמן ילום אן ישמע ברכה⁹⁰ צרורה ולולא
 דלך לכאנת אמן יתומה. וכל מן ישמע
 ברכה ילומת אן יקול אמן ועלי אנה אינו
 מחוייב בתלך אלברכה וכבר יצא ידי
 חובתה לאן הדא מן אלמבאלגה פי
 אלתסביח ואלתמגיד ואלתעטים לשם
 הנכבד והנורא אנה לא ידכר ולא ישמע⁹⁰
 דכרה אלא ויקרן⁹¹ בה תעטים או
 תאמין⁹² למן עטמה. ואמא סנתנא נחן
 אלתי ראינא^{92*} אנהא לאזמה מתעינה⁹³
 בחסב מא חצל ללנאס מן אלעאדאת⁹⁴
 אלרדייה פי הדה⁹⁵ אלאזמנה והדה
 אלאמכנה פהי מא אצף לכם ודלך אן
 פי צלאה שחרית ומוסף פי אלסבות
 ואלאעיאד כאצה מן אגל כתרה אלנאס
 15a | אגעלהא | צלאה ואחדה כסנתכם פי
 מוצעכם פי מוסף⁹⁶ ראש השנה וכדלך
 אדא אתפק⁹⁷ לנא צלאה מנחה מתאכרה
 גדא חתי אכאף⁹⁸ גרוב אלשמס אגעל
 ש"צ יסדיר אלצלוה⁹⁹ בקול רם וקדושה
 וראינא אן ליס פי דלך מפסדה בוגה
 לאנה¹⁰⁰ מי שאינו בקי יצא בסמאע¹⁰¹
 אלצלאה והבקי¹⁰² יתפלל לעצמו עם
 שליח ציבור כלמה בכלמה. ואלדי אוגב

ועונה אמן כמברך⁷. ואין זה דומה לעונה
 אמן אחר ברכותיו. משום שכל עונה אמן
 חייב לשמוע ברכה בהכרח, ולולא זאת,
 היתה אמן יתומה. וכל מי ששומע
 ברכה⁸, חייב לומר אמן, אף על פי שאינו
 מחוייב באותה הברכה וכבר יצא ידי
 חובתה, משום שהוא מרבה לשבח ולפאר
 ולרומם לשם הנכבד והנורא בזה, שלא
 יזכר (הו) ולא ישמע זכרו מבלי לצרף לו
 שבח או אמירת אמן למי שרוממו. ומענין
 מנהגנו⁹ אנו, שראינוהו מחוייב וראוי, לפי
 מה שאירע לאנשים מן המנהגים הרעים
 באלו העתות ובאלו המקומות, הרי הוא
 כפי שאתאר לכם, והוא, שבתפלת שחריח
 ומוסף בשבתות וימים טובים לבד בגלל
 ריבוי האנשים אעשה אותה | לתפלה אחת
 כמנהגכם במקומכם במוסף ראש השנה, וכן
 אם אירעה לנו תפלת מנחה באיחור מאה,
 עד שאחוש שמא תשקע החמה, אעשה,
 ששליח צבור יסדיר התפלה בקול רם
 וקדושה, וראינו, שאין בזה הפסד כלל,
 לפי שמי שאינו בקי יצא בשמיעת התפלה,
 והבקי יתפלל לעצמו עם שליח הציבור
 מלה במלה. ומה שחייב אותי לעשות זאת

89. ישמע ברכה: כ"ש ישמע אל ברכה.
 90. לא ידכר ולא ישמע: כ"ש פי חין (אח"כ
 ד מחוקה) ידכר וישמע.
 91. אלא ויקרן: כ"ש אלא ויקר (= בלא
 שיקבע); כ"ש פיקתרון.
 92. תאמין: כ"ש תאמן.
 92*. ראינא: כ"ש ראינאהא.
 94. אלעאדאת: כך כ"ש; כ"ש אל אעדאת.
 לפי § 15א.
 96. כסנתכם פי מוצעכם פי מוסף: כ"ש כסנתכם פי
 מוצעכם פי צלאה. 97. אתפק: כ"ש אדפק.
 98. אכאף: כ"ש יכאף. 99. אלצלוה: כ"ש
 התפלה. 100. לאנה: כ"ש לאן. 101. בסמאע: כ"ש בסמאעה. 102. והבקי: כ"ש ואל בקי.

7. ברכות נ"א ב'.
 8. ה' ברכות פ"א ה"ג.
 9. ומענין מנהגנו: מכאן עד סוף התשובה
 נמצא בשו"ת רדב"ז סי' צ"ד בלשון התשובה.
 פ"ן].
 93. מתעינה (2 §): כ"ש מתעינה.
 95. הדה: כ"ש, כ"ש הדא, ואין נראה לקיימו
 96. כסנתכם פי מוצעכם פי מוסף, כ"ש כסנתכם פי
 99. אלצלוה: כ"ש
 100. לאנה: כ"ש לאן.
 101. בסמאע: כ"ש בסמאעה.
 102. והבקי: כ"ש ואל בקי.

לי פעל הדא הו כון
 צלאה שליח ציבור ל
 יקול כל יתחדתון
 ברכה¹⁰⁴ לבטלה יכא
 להא וכל מן ליס הו ו
 חכמי' וגיריהם יתחדו
 ויתצרפו¹⁰⁶ תצרף¹⁰⁷
 וקת צלאה שליח צ
 כדלך וחצל פי אנכ
 אן ליס תם צלאה אי
 נקול פי¹⁰⁹ איסורי
 ג' לי הפרו תורתך¹¹⁰
 צלאה ופי דלך מן
 אלדי¹¹¹ יטן בנא
 לעב והו ופי אכרא
 חובה מא לא כפא
 15b | צלינא פי סאיר |

103. ילתפתוא: כ"ש
 104. יברך ברכה: כ"ש
 105. יכאד: § 140.
 106. וימלטון ויבצקון ו
 וימרטון ויתצרפון.
 107. תצרף: כך כ"ש
 108. אנפס אלנאס: כי
 109. פי: בכ"ש ליתא
 110. תורתך: כך כ"ש
 תורתך.
 111. רתבה: כ"ש כתו
 112. אזאלה: כך כ"ש
 113. אלדי: § 176.
 114. כפא בה: כ"ש כ
 כ"ש כפה בא, פין
 יספיק בלי תקנתו.

במלא חפנים ע' 76 וז
 MGWJ 1902 ע' 431

הוא, שהאנשים כולם בשעת תפלת שליח ציבור אינם משגיחים למה שהוא אומר, אלא מסיחין זה עם זה ויוצאין (החוצה) והוא מברך ברכה לבטלה כמעט. הואיל ואין שומע לה. וכל מי שאינו בקי, כאשר הוא רואה תלמידי חכמים וולתם מסיחין וכחין ורקין ומתנהגין כמי שאינו מתפלל בשעת תפלת שליח ציבור, עושה גם הוא כזה. ונקבע בלבבות האנשים כולם, שאין תפלה אלא בעת הלחש. ואנו אומרים באיסורי תורה "עת לעשות לד' הפרו תורתך"¹⁰, ומכל שכן בתקנת התפלה¹¹, ובזה יש משום הסרת הלול השם, שחושבים בנו שהתפלה אצלנו שחוק ולעג, ו(בדבר שיש בו) כדי להוציא האנשים כולם מידי חובה, כפי שזה גלוי לעין. אבל כשנתפלל בשאר | ימות החול באנשים

לי פעל הדא הו כון אלנאס כלהם וקת צלאה שליח ציבור לא ילתפתוא¹⁰³ למא יקול כל יתחדתון ויכרגון והו יברך ברכה¹⁰⁴ לבטלה יכאד¹⁰⁵ אד ולא מנצת להא וכל מן ליס הו בקי למא ירי תלמידי חכמי וגירהם יתחדתון וימלטון ויבצקון ויתצרפון¹⁰⁶ תצרף¹⁰⁷ מן ליס במצלי פי וקת צלאה שליח ציבור פעל איצא הו כדלך וחצל פי אנפס אלנאס¹⁰⁸ כלהם אן ליס תם צלאה אלא וקת אללחש ונחן נקול פי¹⁰⁹ איסורי תורה עת לעשות לי' הפרו תורתך¹¹⁰. פכיף פי רתבה¹¹¹ צלאה ופי דלך מן אזאלה¹¹² חלול השם אלדי¹¹³ יטן בנא אן אלצלאה ענדנא לעב והזו ופי אכראג אלנאס כלהם מידי חובה מא לא כפא בה¹¹⁴. אמא אדא 15b צלינא פי סאיר | איאם אלחול פי נפר

10. עת לעשות וכו' : תהלים קי"ט קכ"ו.
 11. ומכל שכן בתקנת התפלה : אעפ"י שתפלה בכל יום מן התורה לדעת רבינו מ"מ כדורה רק מדרבנן (אג"ג). ע"ד התקנה הזאת ע"י ח' רכ"א, רנ"ח רנ"ט ופ"ן ס"י ל"ח. ועי' בפ"י המשניות לר"ה פ"ד סוף מ"ט (הוצ' באמברגר עם הגוף הערבי בס' היובל לדוד צבי האפמן חלק עברי ע' 260). ועי' ת' ר"י מיגאש ס"י פ"ו. ועי' לוינ' אוצר הגאונים ברכות ס"י קפ"ח וגינצברג גש"ב 548 בהערה. התקנה הזאת נזכרה ברדב"ז שם ובמ' דף א' ע"א עד ע"ב = ק' דף נ"א ע"ג התנצלות הר"א בנו של רבינו על התקנה הזאת וכתב שם שהסכימו עם הרמב"ם גדולי הדור וכו', עי"ש. התשובה הזאת רמוזה ג"כ בוכוח הסמיכה בסוף השו"ב מהר"ל בן חביב דף ש"ב א'. ועי' מש"כ אודותיה אג"ג במ"ע שלו ח"ב ע' 246 הלאה ובהנהגותיו במלא חפנים ע' 76 וזונץ ריטוס ע' 55. גריץ ח"י ע' 338. אה"ו בבית תלמוד ח"א ע' 196 עלבוגן (MGW 1902 ע' 431 וג"ד 305, 515 ועוד. פ"ן).

103. ילתפתוא : כ"ש ילתתוא.
 104. יברך ברכה : כ"ש יבארך ברכות.
 105. יכאד : § 140.
 106. וימלטון ויבצקון ויתצרפון : כ"ש ויבזקון וימרטון ויתצרפון.
 107. תצרף : כך כ"ש ; כ"א חצריף.
 108. אנפס אלנאס : כ"ש נפוס.
 109. פי : בכ"ש ליתא.
 110. תורתך : כך כ"ש ובנוסח המסורה ; כ"א תורתך.
 111. רתבה : כ"ש כתבה. וכן בהמסך.
 112. אזאלה : כך כ"ש ; כ"א אוילה.
 113. אלדי : § 176.
 114. כפא בה : כ"א כפא (כ' בלי נקודה) בה, כ"ש כפה בא, פ"ן (גייגר) בטעות : שלא יספיק בלי תקנתו.

ונה
 זמן
 את,
 מע
 וינו
 ידי
 זאר
 זלא
 לו
 זנין
 לפי
 עים
 הוא
 בית
 גלל
 זחת
 וכן
 אה
 שה
 רם
 זלל,
 זלה,
 בור
 זאת
 זובה
 זבה
 זיימו
 ז פי
 ז"ש
 בקי.

18

קליל מחצלין¹¹⁵ אנא¹¹⁶ נראעי
אלרתבה אלאולי ונצלי לחש ובקול
רם¹¹⁷, וכתב משה¹¹⁸.

רנז

מסאלה

תתצמן הלת מעאן ותוריננו מא קאלת
הדרתה פי ספר אהבה אן תפלת נעילה
לא תצלי אלא סמוך לשקיעת החמה מן
תקדם וצלא מן קבל בסאעה וסאעתין
והלת סאעאת הל קצא אלפרץ אם לאי
ואיצא אלהלכה אלתי גאת פי מסכת
מועד אין קורעין ואין חולצין ואין
מברין¹ אלא קרוביו של מת ונטרנא
אלכלאם אלדי להדרתה פי תפסיר
אלמשנה הי תשרח דלך פי חולו של
מועד ותוגבה עלי אלאבל אן יקרע במועד
וכדא איצא פי ספר שופטי פי הלכות
אבל אתפק מן מאתת ואלדתה וקיל לה
ילזמך אלקריעה במועד עלי מא תעלם
מן שרחהא ואלתזם דלך ענד שעור
אלדין שצ בולך אנכר גאיה אלאנכאר
וגוב² אלדי תחדת בוגובה וקאל לים מא
זכרתה אלמשנה כצין בחולו של מועד
ואלדליל עלי דלך קולה פי אכר אלהלכה
אין³ אומרין ברכת אבליים במועד דל
16a מן דלך | אן אול אלהלכה לם תכון

מועטים בקיאים, אנו מקיימים התקנה
הראשונה ומתפללים לחש ובקול רם. וכתב
משה.

רנז

שאלה

הכוללת שלושה עניינים. ותוריננו מה
שאמר הדרתו בספר אהבה⁴, שאין
מתפללים תפילת נעילה אלא סמוך
לשקיעת החמה. מי שהקדים והתפלל
שעה א' או ב' או ג' קודם, היצא ידי
חובתו אם לא? ועוד ההלכה אשר באה
במסכת מועד² "אין קורעין ואין חולצין
ואין מברין אלא קרוביו של מת". וראינו
דברי הדרתו בפירוש המשנה³ והוא
מפרש זאת בחולו של מועד ומחייב האבל
לקרוע במועד, וכך גם בספר שופטים
בהלכות אבל⁴. (ו) אירע שלאיש⁵ מתה
אמו ואמרו לו "אתה חייב קריעה במועד",
על סמך מה שלמדו מפרושה ונתחייב
בוה. וכאשר נודעה זאת לדיין ש"צ,
הכחיש תכלית ההכחשה מה שאמרו שהוא
מחוייב, ואמר: אין מאמר המשנה מיוחד
לחולו של מועד, והראיה על זה אומרו
בסוף ההלכה⁶ "אין אומרין ברכת אבליים
במועד", הביא מזה ראיה. | שתחילת
ההלכה לא היתה מיוחדת למועד. יוריננו

115. מחצלין: ע"ע פרידלנדר. 116. אנא: כ"ש פאנא. 117. רם: כ"ש מוסיף בעדה.

118. משה: כ"א מוסיף ב"מ ז"ל.

רנז. כ"א ט', פ"ן פ'.

1. מברין: כך לפנינו, כ"י מברין.

2. וגוב: כ"י חגב.

3. אין: פ"ן ונדפס ואין.

5. שלאיש: מב"מ מי ש...

1. [ה' תפלה פ"ג ה"ו.

2. מועד קטן כ"ד ב'.

3. שם פ"ג מ"ו.

4. פ"א ה"ב. פ"ן.]

6. [שם ה"ג. פ"ן.]

4. אן: § 165.

5. לילא: §§ 102, 104.

6. <יסלמה>: § 1.

מעין האפולוגראפיה.

7. לשית: § 33א.

8. אכה: § 105ב.

10. אלהקדש: משפן

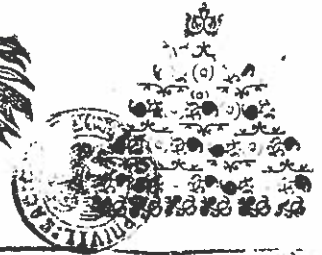
arf, Arab. Syntax

תחת ידכם אלהקדש

מוסיף נתר, קרא

Rakah, Mas'ud Hai

19

פנני
 בשנת פנני
 ובנו חסיתי
 לפרט קטן :

ספר
מעשה רקח
 חלק ראשון

סוכה הולך כל דבוי חנה ורביה
 הנכר הגדול הרמבם זכר נדיק
 וקדוש לכרבה
 לספר
 משנה תורה הוא ידו החוקה
 אסר חכתי אני
 הדל כללפי והנטיור כמסמתי דל ח
 כחיה מסעוד חי בלא ח אהרן
 רקח זלתי

פה וניציאה יעא
 נדפוס הנכיר המהולל מאיר דא
 זארה יני :

Nella Stamperia Vendramina.
 Con Licenza de Superiori.

אהרן

בשה

20

שיימן

הכלת לירי בספר כתיבת יד קדמון אחר ההחלתי להדפיס. אחר קצתם כבר בואו בתקומם הראוי וכדי לזכות את הרבים אביאם דוברות. במקום זה למופת ולאות. והיו לתאורות. מפנינו הם יקרות.

בח"א מהחלק כ"ו והשתקפו מפי אבא מארי דבר טלח כתב בחבורו והוא ש"סככה באתם זל באלו המדות המנוגות שהעבד אומץ היו לו חלק לפי הכ הוא שהפסד טיביו מדידות אמת מאלו המדות המנוגות לא תקרה טיביו לה דבר שמורה בו לחיי הע"ה ולא תבטח סתגל חסידיו יטרידוהו מחיי הע"ה ותפול בעשנו יתעלה התומחר ל"ה"ב ע"כ.

ע"ש בח"א מהמאמר ה"ו ז"ל מועתק. ונבטח בני ישראל גם כי רובם נבולות מזה העון ר"ל לאו לא יהיה כלי נצר ונני הנה קצתם הם ככללות מן מלך פתומם וזה שכתובותיהם יתמונו לנו יתנוקף האשם מנפשת מן כובע ומקל כילה סייף ותגל כחמול לפני האנשים והנשים כמובנה הא ולא יעלה בדעת כמפני היותה כלה הותר לה איסור מורה אח"כ יתנגלו בזה בהיותם סומכים על התבנה לאחר כך נהנו כמו שיתנגלו ביולתו וכבר היה זה העשה בתנאים והיו נכשלים בו גדולים עד שבטלנו אותו ומחנינו וברו וכן היה החזק יוצא להצהר הקדושת פקטט אומץ זה הכלל עדי האשה ואסור לעשותה וראוי להזהר קודם ולא יתקבץ בו על האנשים שאין להם דעת ולא תבונה ומי טיב בו ידעת שמים ידקדק הוא בעשמו בפרטים הללו כדי שלא יכשלו ביוון זה ויהיה הוא נפסד בעיניו. וכן המנוקות לפעמים יקטטו אומץ בקיוצו הנשים וינבטו ידיהם בנבט כנבטות בו הנשים ויהיה זה בדקדק מזה טעמו עליו משמקי השמיעה זל ומה שנהגו עליו הנכח שהכחישו הודירו להלם סודריו בניו בדרך ישרה והנביא אחר למען חלק בדרך טובים וזו הדרך עקומה ודרך שטחיש שפטה כפרה"א בבית נכסיות בתוך קהל ועדה מירש במועדו ה' ואין אדם שם על לב ואולי יתנגלו בזה שהם סומכים על המאמר זל קטן אוכל נבלות אחר ב"ן מנווין להפרישו ואין הראיה דומה לנודו טיבא באוכל לתלות נפשו אומץ זה טעמו והיו הם מאכלים אותו וגם הם אחריו אין בית דין מנווין וזה אביו מחכו עכ"ל זל.

ע"ש שגששים הלוכות מייסד במינו לבט בערבי טיב' אביו מונק בטוביה אהבם המון הנק' בפרייה כנ"אב להיות שיש לו גשם ועביו נכא"ל העור לכן הוא חונק ע"כ ע"ש. הרבה מן החכמים חסבו שקדושת היוצר וקדושת סדר יומה היא דבר יתוחד לנכור ואינם רואים לשיוד לאמרום זל כל דבר שבקדושה לא יבא כפחות מעטרה ואבא מארי זל פי' זה בקדושת היוצר ואחר בספר אהבה ומלגה הימד הקדושה וחודו בו מזה הלכה למעשה ונמעתי פירו וראיתי תשובה בכחכ ימי למי שטא אומץ כזה הפניו שבקדושת יוצר היא ספור ארך מקדישין המלאכים וקדושת סדר יומה היא קריאת פסוקים כתי שקורה כספר ישיעיה וס' יתקאל ואין הכוונה בחתום שבקדושה לא מהא כפחות מיעט' אלא חס נקדים אהבנו בקדושת התפלה טאבי אומרו' כה נהדישך ונפרידך בקדושת המלאכים ואחר כך אנו מוכיחין קדושת המלאכים ואומרים ככתוב וכו' לא נכיהה מספרים ארך יקדישו המלאכים' כך הורה זל וטילו אנו סומכים ע"כ.

ע"ש בענין הקדושים. וזה הפכה פירשו הנלווים זל שם בו עשרה מיני טבא כשתחלה הוא אומר יתגדל ויתקדש ובאמלגה הוא אומר יתברך וכסוף הוא אומר יתבאר ויעפאר יתרום וינשא יתעלה ויתהדר ויתהלל כמיה דקב"ה הרי כלאו בסר ומינו זה הטבא מופיע לפי טאק ראוי להוסיף בטבא ויתברך במה שכתב ולא במה שתקוף ע"כ ראוי לזכור התקין כדי שלא יבא כל אחד להוסיף מה כאלו ראוי כמו שהוסיפו החזני' ויתקלם וראו שעות שעתה אבא מארי זל מונק אומץ לפני שבות הא' מפני התוספת עמנו שראוי למניב אותו והדומה לו. והב' שהיא מלה מסתמפת בין העלוי והפכו אחר הכתוב והיא במלכו' יתקלם וזה יובן ממנו העלוי ואחר ויתקלם בו בעיניו וזה הדק העלוי והפכו לפרס והוא במלכו' יתקלם שחודר חלין ויהיה פירושו יתעלה מי יתפאר או יהיה חודר אל המלכים ויהיה פירושו והוא יתקף במלכים דומה לכוננת סוף הפסוק ורוננים מחקק לו. ולפירו' ית' בזה הלשון הוא שעות ולסכה זו דומה לה כעס רבי חנינא על מי שהדבך שחארים. ותארי גדולתו ית' אין תכלית להם אחר הכניא מי יתלל וכו' ואחר זל למי נאה למלל נבדות הלמי טיובל להשמיט כל מלתו ע"כ.

ע"ש בחלק התפלות. וכבר נודע ונתפרסם מה שתקן אבא מארי זל והסכימו

והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו. וזה שהוא ראה שבשיחור הפ"ג התפלה בקול רם אחר הלחה לא יתנו חוץ כל העם לבטע ממנו באימה ולעמוד במוסר כעומדת בתפלה אלא יתמוד כעומד בעל כרחו ויתעסקו להסיח זה עם זה טיבה בטלה וכיוצא בה אלא שהם כשיטיעו לקדושה יבנו קדוה וכאר הפרקים וכשיטיעו למודים יאחרו התלמודים המדקדקי מודים דרכנו וראה זל שיש בזה מוטול פון גדול לפי שיפחה האנשים בעיד שפ"ג מתפלל והם אינן מכוונין לכמוע מבלי היות להם מוסר בתמך יש מן הולוול בכבוד כמים מה שהוא נלוו ואין הסכה בזה כ"א להיות שהם כבר ינאו' זה בתפלת הלחה וכלמי עסקוי' באחרית תפלה. ולפיכך מייק' זל שיכונה קולו ש"כ מתחלה וינהוג המבנה בתפלה כמו טרונג כפרישה כל טעם כש"ג ינבוי קולו מבראשונה להנניח מי טאבי יודע והנמכני' אחריו יתפללו בלחם או בקול נמוך וקולו לכוניא עמנו ויארר הקדושה בכרבה שליטת והעם יפנו הפדקי' שראוי לננות ויברכו הבהנים כ"כ אחר ההודאה והעם יענו אמן אחר כל דרכה וברכ' וסוסיס ש"כ והנכור תפלתם באחד ויפסכו כולן ג' פ' כבת אחת ונתפרסם זה התקון בארך מנדים כל מי חיי' ואחר פטירתו זל וכו' וזוהי הפס' מחבבול שהיו נכשלו' בו ולא חלה עליו אחד מחכמי דורו ולא יתחיי' אחריו לחלק על דבריו חול בדרכו זה עוב היותו הפך סדר התלמוד להיות כלל היה בטיהס אן מחלקת ולא קטטור ולא היה אומי ביקשה על המורים מקרי הידיעה ונבלי' דמויות כמו שקרה במוניו זה המחולקי' על מה שסדרנו אותו שהתנועות הגדולות ומחכומים העתיים. אצל נרוך אלה לרעת שראינו רוב האנשים בזה התקון האחרון סומכין על ענין שילקדקו בו והם מדמיין טהם מדקדקים בו וזה שפכמניס ש"כ לזכורה ועליו הכהנים לדבון יתהרו כולם בתפלה עד שיפלימו תפלמן קודם דרכת כהנים כדי כלא יחנינו מעליה אמן על כרכת כהנים או טחא יענו ותהיה הפסקה ואחרו בעיונם התלמודי כפי מהשכנת כשתלמיד בואר טאין התפלל יכול להפסיק תפלתי בניית אמן וכיוצא בה לא בקדים ולא בקדושה ולא כיוצא בהו קבצו מהם מתקד יומר עד שיכלים מלתו קודם שיגיב ש"כ למורים כדי כלא ינרע ממורים דרכנו זה היה הקדוק טיביות דקרוק להיותו בגלמו טיביות ואין בו דקדוק תוריי כ"א הפכו והוא מביא לירי פון גדול אהנ' היותו מביא לירי עון גדול זה להיותי מחייב המאירו' באחרית התפל' וכבוד הכוונה ותליות המחמכה כדי להקדים ל"ג ותהיה או נורה התפלה קבצו ולא מחכומים ואמנם היותו טיביות בעמנו ואין בו דקדוק תוריי הוא מפני שהתפלה תהיה בו הנורה לא תפלת נכור ולא תפלת ימידי לפי שתפלת ימיד כל אחד וא' מתפלל לעמנו ותפלת נכור כלם אחר ש"כ וזו הנוד' מתחלה תפלת נכור וסופה תפלת ימיד זל בלבול ורוע סדר ומה שתפלה הנבלה בזה כבודי לירי הוא טיביות שטטה בעיקר הדיון לפי שמורים דרכנו אין בלא מיתות חובה עכ"פ אבל מי שטמט' ש"ג אומר מודי' והוא כבר התפלל לא יתוקף אצל ככחו ית' מלשכתו אבל יאחר מורים דרכנו כמו שביארו בתלמוד בזמן ש"כ אומר מורים הטם מה הם טוונים אחריו מודי' אהבנו לך וכו' כמו שתמנא שפורס בלכות הר"ר ינחק זל אבל אס היה מתפלל ואות' מודי' הטיקוי טם ש"כ קם ליה בדרכה מנייה ועניית אמן בדברנע פהנים אינה הפסקה לפי שההפסקה באלו וכיוצא בה שהודירו מוחה היא בטיהיה עונה אמן או קדוה וכיוצא בה בלתי היותו מתפלל טם ש"כ וכבר הטיקוי זה הענין האמתה' ר' ינחק זל מטש ר' האוי' זל וקיים אותו בעל' הדבנה דרכנו כד עייל איניס לכי כנ' טתח' ואסכה כבורא דמנלו בלחש דמככ עד דמסיימי וכדפתח שליחא דנכורא ותחילי' ומהחיל' זה שפטי תפתח אומר כדמי שליחא דנכורא מלחא מלחא ועני קדושתא כדמי לבורא וספיר דמי למחבר הפי דלית בה הפסקה והא דאומר דרכנו אס יכול להתל' ולגמור היכא דאתהיל' מהמי' ש"כ אבל כדאתחיל' כדמי' ש"כ ספיר דמי' וכמו שיענה קדושה בכרבה כליטית ואין זו הפסקה כמ"כ זה הגאון זל כך יענה אמן בכרבת כהנים בין הדאה היס טלוס ואין זו הפסקה הטקס' א' והנכוו בזה הסגנון המתוקן כהיה גדול התקון חללו הזמני' שיתפללו כל העם עם ש"כ מלה מלה מתחלת התפלה ועד סופה ואחרם זל אסור לתפלל כנכור להקדים תפלתו להם ואף על פי שאינו בזה הכוונה יש בו חיובק לזה התנהג' עכ"ל. א"כ מה' תפלה. דבר' לצינו המחבר ככתב' כל' ערבי' זל מועתק' נוסח המדכה האחת טעמא

יש ולפי חומר א הנוסח אחר ל טו והכל א' :ס ביכראל . נכיון כליכי ל דמי בעממי זל ו' כירתי כט ראכונה

דכנ הנכיר ל הרץ הולך מכלובית חמד נכיון כדית שירות לבורא יין - כי כע

ז' במהדורא טוב ומחויקתא מו ועדומתו

גדול

יש שם ז' מכנו . לשבוע יאלו . הלכות

Duran, Solomon ben Simeon

21

ספר

הרשב"ש

שאלות ותשובות

לרבינו שלמה בן רבינו שמעון בר צמח דוראן זצ"ל

מהדורה חדשה ומתוקנת
עם תשובות חדשות מכת"י
ועם מבוא, ציונים, מקורות, הערות ומפתחות

בעריכת
הרב משה סובל

מכון אור המזרח
מכון ירושלים • תשנ"ח

22

שאתה יונא בהדלת בית הכנסת צריך אתה להבדיל צחוק
ביתך להוציא צניח וצני ביתך, וכדאמרין בפרק מקום שנהגו'
רבי מפוזר רבי חייה מכנסן, אמר רבי יתחק בר אבדימי אעפ"י
שרבי פוזר חוזר וסודרן על הכוס להוציא צניח וצני ביתו.
בחיים חיותו הייתי מנהיג כך.^ל

סימן נד

ועל ענין ברכת זמן על המגילה ביום. הר"מ ז"ל כתב
שאין מצרכים אותו אלא בלילה. ואחרים כתבו דכיון
דעיקר קריאת לא היו אלא ביום, דהא חנני כל היום כשר
לקריאת מגילה, ולא חנני כל הלילה כשר למקרא מגילה,
אלמלא דיום עדיף. וצני כפרים נמי לא היו קורין אלא ביום,
אלמלא דיום עדיף. ולפיכך מצרכים נמי זמן ביום, וכן כתבו
המפרשים ז"ל וכן כתוב באורחות חיים וכן נהגו בכל
באלגזאירי, אעפ"י שאנו מתנהגים על פי הרמז"ם ז"ל.

סימן נה

ועל ענין ברכת הגפן של ד' כוסות, לא נמצא מהי שחולק
ואומר שאין לצרך אחר הד'. והמתלוקת אינה אלא אם
מנרך אחר כוס שני, שהריא"ף ז"ל וקצת מן הגאונים ז"ל
סוכרים שצריך לצרך, וקצתם אומרים שאין צריך לצרך, וכן
היא דעת הר' לוי' וא"ו הרב ר' יונה הססיד' ז"ל והרא"ש
והר"ן ז"ל ואדוני אבי הרשב"ץ ז"ל במאמר החמץ שלוי.
והנהגה לצרך"י אחר כוס ד' מנהג טרומ הוא צדו.

סימן נו

ועל ענין חפלת המנחה שמתפללים אותה עם שקיעת החמה,
ואין פנאי שיחזור ש"ץ התפלה ומתפלל עם הצטר בקול
גבוה. אין בדבר בית מיתוש, שהרי כל עצמו של ש"ץ אינו
מתפלל עם הצטר בלחש אלא כדי להקדיר חפלתו כדאיתא בסוף
ראש השנה, ואם היא סדורה צפוי ואין פנאי להקדירה עתה אין
צרך כלום. וכן כתב הרב אברהם אב"ד בספר האשכול.
ואדרבה שהיה נראה לי שטוב הוא דש"ץ יתפלל עם
הצטר, כי עיקר התקנה שש"ץ יתפלל לצדו הוה

סימן נז

ועל ענין הדלקת המנורה והסדרת לחם הפנים וקטורת
והקרבנות אם נהגו במדבר או לאו. בפ"ק דחגיגה'
תניא עולת תמיד העשייה בהר סיני, ר' אליעזר אומר
מעשיה נאמרו בסיני והיא עזמה לא קרבה, רבי עקיבא אומר
קרבה ושוג לא פסקה אלא מה אני מקיים הזבחים ומנחה
הגשחם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל שטנו של לוי
שלא עבדו זרה והם הקריבוהו. פירוש רבי אליעזר סובר דלא
קרבה כלל, ורבי עקיבא סבר דקרבה אבל לא הקריבוהו ישראל
אלא שטנו של לוי. וא"ו הרמב"ץ ז"ל כתב בחידושי התורה
שלו בפרשת אמור אל הכהנים שלא הקריבו ישראל מוספין
במדבר, וכן כתב בפרשת פנחס.

ובנסכים נמי נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בפ"ק
דקידושין, דרבי ישמעאל סבר לא קרבו במדבר
ורבי עקיבא סבר קרבו במדבר, והרמב"ץ ז"ל תופס בפשיטות
בפרשת פינחס' שלא קרבו נסכים במדבר, והחכם הגדול
ראב"ע ז"ל כתב בפרשת תלוי' זה לשונו, ועל דרך הסברה
שלא הקריבו ישראל הזבחים רק בסיני לצדו ויום הכפורים
בשנה השנית, וכ"כ על עבודת אהרן ויעש כאשר לזה ה'
את משה, וכן כתוב הזבחים ומנחה הגשחם לי בית ישראל
ארבעים שנה במדבר, כי ישראל עמדו במדבר בזהו ליל
ישימון כמו שמנה ושלשים שנה ומאין היה להם בכל יום חצי
הין שמן זית גם כן יין ואין יוליכו עמהם כמו י"ד אלף הין,
ומאין היה להם שני כבשים בכל יום ותוספת צבנת וצמועדים.
ואין טענה ממלת אנטנו וצטירנו, כי בקדש היו ושם ישבו כי
כתוב והם ציישוב, ובזאת השנה שללו מדין וארץ סיוון ועוג
והיה לכולם מקנה רב, עכ"ד החכם זכה להסכים לדעת רז"ל.

כד, א מדפי הרי"ף ד"ה ולענין. 9 הנדפס בסוף ספר יבין שמועה
[מהדורת ירושלים תשכ"ט לו, א]. 10 נראה דצ"ל: שלא לבדך.
נו. 1 לד, ב. 2 לפנינו בספר האשכול (סי' כה) כתב בשם רב שרירא גאון
ורב האי גאון שיתפללו ציבור בלחש, והש"ץ יורד ואומר אבות וגבורות
וקדושה ותותך, וע"כ הבי"ו או"ח סי' רלב בשם שבלי הלקט בשם רב האי.
ובדרכי משה סי' קכד ס"ק ג הביא בשם מהר"ל (הלכות תפלה סא, ב)
שיתפללו הציבור ביחד עם הש"ץ, אבל אחד מהציבור אל יתפלל עמהם
כדי שיענה אמן. 3 ראה עוד טור או"ח סי' רלד וב"י שם ד"ה ומתפללין.
נז. 1 ו, ב. 2 במדבר כח, ו. 3 עמוס ה, כה. 4 ויקרא כג, ב.
5 במדבר כח, ב. 6 לו, ב. 7 במדבר שם. 8 שמות כט, מב.
9 לפנינו בא"ע: כי כן כתוב. 10 ויקרא טז, לד. 11 לפנינו: ושם
בישוב קנו ובזאת השנה וכו'.

9 פסחים נד, א.
נד. 1 הלכות מגילה פ"א ה"ג. 2 ראה תוס' מגילה ד, א ד"ה חייב,
רא"ש שם פ"א סימן ו. 3 מגילה כ, ב. 4 ראה ריטב"א שם ד, א ד"ה
ואמר ריב"ל. 5 ארחות חיים להרא"ה מלוויל, הלכות מגילה ופורים סי'
ה. וכן כתב בספר בית יהודה, מנהגי ק"ק ארגיל, פרטים השייכים לחנוכה
ופורים סי"ב. 6 וע"ע טור או"ח סי' חרצב, וברכי יוסף שם ס"ק ב.
נה. 1 נדצ"ל: מי. 2 פסחים כד, א מדפי הרי"ף. 3 ראה ארצה"ג
פסחים, חלק החשובות סי' שט. 4 ראה שם סי' ש"י, שנה. 5 אולי
צ"ל: רבי זרחיה הלוי (פסחים כד, ב מדפי הרי"ף בספר המאור), ואולי
צ"ל: ר' דוד ב"ר לוי (ספר המכתם פסחים קט, ב). 6 ראה סדר פסח
של רבינו יונה הנדפס בספר הזכרון להגרי"ח שמואלביץ ע' רעא, והובא
בשו"ת הרא"ש דלהלן. 7 שו"ת הרא"ש כלל יד סימן ה. 8 פסחים

בעוהש"ת

זה השער לד' צדיקים יבואו בו

ספר

ויברך דוד

חלק שני

על שאלות המצויות מידי יום ביומו

בהלכות תפלה

וקריאת התורה

לפי סדר השו"ע סימן קכ"ד - קל"ה
נספח בסופו הלכות צדקה השייך בשעת התפלה

מהדורות קייפמאן

כל אלה חוברו יחדיו בעזרת ד' יתברך ויתעלה

ע"י הצעיר באלפי

ישראל דוד הארפענעם

רב דביהמ"ד "ישראל והזמנים"
מח"ס ישראל והזמנים ג"ח, שו"ת ויברך דוד ח"ח
ספר חינוך ישראל, סי' נשמת ישראל, שו"ת מקדש ישראל ח"ח
שו"ת נשמת שבת ז' חלקים, ושא"ס

חשע"ט לפ"ק

ברוקלין ניו.

מהגרשז"א ז"ל, וע' בזה בשו"ת י"ד משה (דרדק, ע' דצ"ה) ובהמ"מ, ויעו"ש שיש שמתיר רק תפלות כגון תהלים (שהוא מעין תפלת שמונ"ע) אבל לא פרשיות הקרבנות או פרשת העקידה.

אלא שבנוגע שאלתינו יתכן שמי שבדעתו להאזין לכל חזרת הש"ץ (מלה במלה) באופן שייחשב לו כאילו חזר והתפלל (עב"י סי' קכ"ד ומה שכתבנו בזה בסי' של"ד) שהוא יהא רשאי להפסיק בין תפלת הלחש שלו לתפלת החזרה שהוא עתיד לשמוע, שיסמוך על מה שלא יפסיק בין תפלת החזרה (של הש"ץ) שלו לנפ"א שיאמר תומ"י אח"כ, וממילא שאם יש הפסק בין תפלת הלחש לתפלת החזרה יהא רשאי להשלים אז מה שחיסר בתחילת התפלה, אבל בודאי לא באמצע חזרת הש"ץ.

וי"ע הרגילין לומר תחנון גם בתפלת מנחה, ואיקלע שמתפלל בביהמ"ד של חסידים שאין אומרים תחנון במנחה, ולאחר חזרת הש"ץ אומרים מיד קדיש, ומיד לאחריו עלינו (שמצוה לומר עמהם) וענה עמהם 'עלינו' האם רשאי אח"כ לומר תחנון לאחר שהפסיק בעסק שלם (ולאחר שענה על קדיש תתקבל ואמר עמהם עלינו), ולכתחלה מסתבר שלא יענה עמהם 'עלינו' כדי שלא יפסיק ביניהם בדיבור יתירה (ואף להאשכנזים האומרים 'הוא רחום' קודם נפ"א שאני התם ששייכה להתפלה, וכתפלה אריכתא הוא, משא"כ עלינו שאומרים לקראת גמר התפלה). וע' בס' אשי ישראל פכ"ו. [ובקובץ עץ חיים (באבוב"כ 45, גליון י"ט ע' שני"ז) האריך הכותב לברר דלדעת האריז"ל גם ביום העניית ציבור צריכין לומר וידוי וי"ג מדות ונפ"א קודם אמירת הסליחות (שאסור להפסיק ביניהם לבין חזרת הש"ץ), ובאמת צ"ע שלא נהגו כן אצל המתפללים בנוסח ספרד (שבכל השנה מקפידים על זה)].

★ ★ ★

סימן ש"ג

שאלה - האם גם בזה"ז (שכמעט) שלא נמצא אצלנו אנשים שאינם בקיאים להתפלל בעצמם נשאר חיוב חזרת הש"ץ [ומהו כשכל הקהל כבר ענו קדושה עם הציבור עם מנין קדום].

ובתוכה יבואר חובת ותקנת חזרת הש"ץ בזמן הזה.

תשובה - חייבים (משום לא פלוג), ועוד כדי שיאמרו יחד

קדושה בציבור. חזרת הש"ץ מיועד בעיקר להוציא בתפלה את האיני בקי להתפלל בעצמו, וזה באמת אינו מצוי כל כך אצלנו, כמש"כ התוס' (מגילה דף כג:) דאצלנו אינו מצוי אינן בקיאים, אבל בטור (סי' קכ"ד) מבואר שני טעמים לחזרת הש"ץ, א' להוציא את האיני בקי להתפלל בעצמו, ב' בשביל קדושה, כדי שיענו הציבור קדושה אחריו, וכמשכ"ש הרא"ש (במס' מגילה סי' ז') שחזרת הש"ץ בקור"ר הוא כדי שיענו הקהל קדושה, וגם מצוה לענות מודים (כברכות דף כא:) [ועיי"ש בב"ח ד"ה ומ"ש וגם] דלטעם ראשון אם היו כולם בקיאים לא היו צריכין להתפלל, אבל לטעם ב' אף כשכולם בקיאים אומרים חזרת הש"ץ כדי שיענו קדושה אחריו, אלא שלטעם הב' גרידא היה די לומר חזרת הש"ץ בקור"ר רק עד אחר הקל הקדוש, משא"כ לטעם ראשון, ומאחר שתקנו לחזור כולו (פי' משום לא פלוג) שוב חייבין אפילו כשכולם בקיאים, ובאחרונים יש עוד טעם שלישי כדי להוציא עם שבשדות דאניסי ואינן באין כלל לביהכ"נ להתפלל (כסוף מס' ר"ה) [ובשו"ת ארץ צבי (השמטות בסוה"ס) דכמו כן נמי מי שטעה בתפלתו ולא ידע שמחוייב לחזור ולהתפלל שיוצא בתפלת הש"ץ, וע' כיו"ב בב"ח סי' תקצ"א, אלא שלטעם זה סגי בחזרת

הש"ץ שבמנין הראשון שבאורך בסוס"י

וע' ב"ח (סי' תקצ"ב) דעיקר דמשום קדושה בלחוד י הש"ץ, וטעם השני אינו אלא [וכן לפי ביאורו של המהר"י הרדב"ז (המובא במג"א סי' פורסין על שמע) יוצא של ראשון (ועעו"ש חיו"ד סי' ברכה (חזרת הש"ץ אות א') שהוצרך ט' מכוונים לכל שחזר ממה שכ' בפסקיו הנ' כהרמב"ם שענין חזרת הש"ץ שתקנה ראשונה במקומה ע' הלבוש מוכח דבזה"ז עיקר קדושה (שהקדים טע"ז, ואח שאינו בק

[ואיתא בתשו' פאר הו קמ"ח) דאף שו הש"ץ היתה כדי להוציא את קהל שהתפללו וכולם בקי לפני התיבה להתפלל בקור"ר לבטלה שעל דעת תקנת חו שתקנו קידוש בביהכ"נ מפני שם אורחים) ותקנת ברכו המתאחרים (אף כשלא היו כ משם סי' אבודרהם יעו"ש בשו"ע (ס"ג) דאף אם כו אעפ"כ ירד הש"ץ וחזרו תקנת חז"ל (ועיי"ש במ"ב דכשתקנו חזרת הש"ץ לא תפלה אם יש שם אינו בק פעם אינו בקי), ואף שעדיין דאם בכל הקהלות שבישראל בקיאים, דהיינו שבכל הדור בקי שאין לומר חזרת הש"ץ ק"ק ביטלו קידוש בליל ש

הש"ץ שבמנין הראשון שבעיר ע' חזו"א, וע'
באורך בסוס"י זה].

וע' ב"ח (סי' תקצ"ב) דעיקר הוא טעם הראשון.
דמשום קדושה בלחוד לא הי' מתקנים חזרת
הש"ץ, וטעם השני אינו אלא סניף לטעם הראשון
[וכן לפי ביאורו של המהר"ם שיק (סי' מ"ד) בד'
הרדב"ז (המובא במג"א סי' ס"ט, שבזה"ז אין
פורסין על שמע) יוצא שלהלכה נקטינן כטעם
ראשון (וערו"ש חיו"ד סי' שע"ז), וע' בס' עמק
ברכה (חזרת הש"ץ אות א') שמד' הרא"ש כתשו'
שהוצרך ט' מכוונים לכל חזרת הש"ץ משמע
שחזר ממה שכ' בפסקיו הנ"ל וגם הוא ס"ל ג"כ
כהרמב"ם שענין חזרת הש"ץ בזה"ז הוא משום
שתקנה ראשונה במקומה עומדת], מיהו מלשון
הלבוש מוכח דבזה"ז עיקר טעם החזרה משום
קדושה (שהקדים טע"ז, ואח"כ כ' וגם להוציא מי
שאינו בקי).

← **[ואיתא בתשו' פאר הדור להרמב"ם (סי'
קמ"ח) דאף שתקנת חז"ל בחזרת
הש"ץ היתה כדי להוציא את האינו בקי, אפ"ה גם
קהל שהתפללו וכולם בקיאים חייב ש"ץ לירד
לפני התיבה להתפלל בקו"ר ואין בכך חשש ברכה
לבטלה שעל דעת תקנת חכמים עושה כן, כמו
שתקנו קידוש בביהכ"נ מפני האורחים (אף כשאין
שם אורחים) ותקנת ברכת מעין שבע מפני
המתאחרים (אף כשלא היו מתאחרים) הובא בב"י
משם ס' אבודרהם יעו"ש, וכן סתם המחבר
בשו"ע (ס"ג) דאף אם כולם בקיאים בתפלה
אעפ"כ ירד הש"ץ וחזור להתפלל כדי לקיים
תקנת חז"ל (ועיי"ש במ"ב סקי"ב משם הלבוש
דכשתקנו חזרת הש"ץ לא הצריכו לחפש בכל
תפלה אם יש שם אינו בקי, שתקנו שמא יהיה
פעם אינו בקי), ואף שעדיין י"ל דהרמב"ם מודה
דאם בכל הקהלות שבישראל תו אינו מצוי אינן
בקיאים, דהיינו שבכל הדור אינו מצוי מי שאינו
בקי שאין לומר חזרת הש"ץ, כדמצינו שבהרבה
ק"ק ביטלו קידוש בליל שבת (וכמש"כ המחבר**

עצמו בשו"ע סי' רס"ט דעכשיו שאין אורחים
בביהכ"נ יותר טוב להנהיג שלא לקדש בביהכ"נ
(ושכן מנהג ארץ ישראל)) א"כ אגן נמי נימא כן
בנידונינו, מ"מ עדיין נשאר טעם שני כדי לומר
קדושה, עיי"ש בלבוש, ובשו"ע הרב (ס"ד
במוסגר) כ' דלאחר שתקנו חז"ל מחמת האינו בקי
כנ"ל אפילו אם בטלה הגזירה לגמרי (שבגללו
תיקנו) לא בטלה התקנה שנתקנה במנין חכמים,
עד שימנו מנין אחר להתירה כבסי' ת"ר, ובאמת
שגם בסי' רס"ט ס"ב כ' בשו"ע הרב שהעיקר
שלא לבטל מנהג הקדום של קידוש, והיינו כנ"ל
דלא בטל תקנה ראשונה מפני השינוי [ואף
שבדרך כלל מנהג החסידים שאין מקדשין
בביהכ"נ בלילי שבתות י"ל דשאני התם שאינו
אלא מנהג שנהגו מעצמן ע' ב"ח רס"י רס"ט,
משא"כ הכא הוא תקנה מימי השי"ס, עוי"ל
דשא"ה שאם אין שם אורחים הוי ברכה לבטלה,
ואין לעשות איסור כדי להחזיק תקנה קדומה
שנתבטל הטעם משא"כ הכא דהלואי שיתפלל
אדם כל היום כולו].

→ **ובני** הרה"ג מוה"ר יעקב יצחק יהודה שליט"א
הוסיף עוד דומיא דיו"ט שני של גליות
דבזה"ז בקאינן בקיבועי דירחא ואעפ"כ צריכין גם
בזה"ז להחזיק יו"ט שני (כבמס' ביצה ד: הוהרו
וכו' זימנין דגזרו מלכות ואתי לקלקולי), ועוד
דאפילו בזה"ז מאן יימר שבהמשך הדורות לא
יהיה מצב שיהיה אין בקיאים (וכדוראים באמת
בזה"ז שהרבה מיוצאי רוסיא שמעולם לא לימדום
להתפלל חוזרים בתשובה ובאים לביהכ"נ
להתפללות וי"ל שיוצאים בשמיעת חזרת הש"ץ
למד' שיוצאים אף שאינן מבינים לשון הקודש),
עוד העיר מד' הכלבו המובא בב"י סוס"י קכ"ו
שיוצא שנקט דבזה"ז ליכא רק משום אמירת
קדושה בציבור (ושעל כן בזמנינו ש"ץ שבלחש
הזכיר יעו"י, אבל שכח להזכיר בחזרת הש"ץ אינו
חוזר כיון שכבר אמרו קדושה בציבור (אבל הכ"י
חולק עליו שלא נראה כן מהפוסקים, וכמו בזמן
חכמי התלמוד).

כמעט
אנשים
נשאר
הקהל
ז מנין

חזרת

פלוג,
יחד

בעיקר
בעצמו,
כמש"כ

זי אינן

טעמים

התפלל

הציבור

מגילה

הקהל

ף כא:

ראשון

תפלל,

חזרת

לטעם

י"ד רק

ראשון,

פלוג)

חרונים

בשדות

(כסוף

זה"ס)

אחוייב

כיו"ב

בחזרת

וע' בס' ברכת הבית (שמ"ב אות ד) שאם ר' התפללו ביחד אף שכולם כבר שמעו קדושה מלפני כן, אעפ"כ חזר הש"ץ התפלה, ובכל תפלת הציבור תקנו שיתפלל הש"ץ בקו"ר, ולא פלוג אפילו אם כולם בקיאים, ואפילו כולם שמעו כבר קדושה.

אם בכל השנה הש"ץ מוציא את העם שבשדות שאנוסים ואינם באים לביהכ"נ בכלל להתפלל ודע דבשילהי מס' ר"ה איתא דלרשב"ג עם שבשדות דאניסי שאין ביכולתן לבוא למקום מנין יוצאים יד"ח התפלה בתפלת הש"ץ (במוסף של ר"ה הארוכה) אע"פ שלא שמעו ממנו התפלה כלל ע' טור סי' תקצ"א ובשו"ע הרב שם, וע"ע ערוה"ש (סוס"ב). וע' מחצהש"ק (סי' נ"ט סק"ה) מחלוקת רבינו יונה והרא"ש אם בכל השנה (חוץ מר"ה ויוהכ"פ) הש"ץ מוציא את עם שבשדות, ודעת הרמב"ם (פ"ח מה' תפלה) משמע שאינו מוציא אלא את השומע, אבל בב"ח (סי' תקצ"א) מצדד דגם בכל השנה מוציא עם שבשדות דאניסי מלבא לביהכ"נ, וכ"מ דעת הטור (סי' קכ"ד), וכן העלה בס' עמק הלכה (סי' מ'), ומה"ט חיוב חזרת הש"ץ בזמנינו אף שבזמנינו כל אחד מתפלל לעצמו, ואינו מצוי אינן בקיאים עיי"ש, וע"ע בס' חזו"א (סי' י"ט סק"ג) עו"ש בחזו"א (סק"ו) דבמנין הראשון שבעיר חובת חזרת הש"ץ הוא מדינא כדי להוציא את האינם בקיאים דאניסי ואף אינן יכולין לבוא לביהכ"נ דיוצאין אף שאינן בביהכ"נ, ורק במנינים שאח"כ התקנה הוא שמא נמצא מתוך באי ביהכ"נ מי שאינו בקי.

סימן ד"ש

שאלה - בעלי תשובה או יוצאי רוסיא וכדומה שאין מבינים לשון הקודש האם יוצאים יד"ח התפלה ע"י חזרת הש"ץ.

תשובה - בדיעבד יוצאים, ומן הראוי ללמדם עכ"פ כוונת

ברכת אבות. במג"א (סק"ב על המבואר בשו"ע דהש"ץ מוציא את האינן בקי) כ' דמ"מ צריך שיבין בלשון הקודש, וצ"ח לשו"ע סי' קצ"ג, דשם בס"א מבואר דאם אינו מבין (אף בלשה"ק) אינו יוצא בשמיעה, וחידוש ששם במג"א (סק"ב) ובטו"ז מביאים מהד"מ והב"ח שמנהג נשים דידן שיוצאות בשמיעה בלשון הקודש אף שאינן מבינות לשה"ק אפילו בקידוש דאורייתא (והוא כשיטת רש"י ור"י מקורביל ור"י וכלבו) [אלא שסיים דמ"מ טוב שיאמרו עם המברך מלה במלה (מטע"א) שאי אפשר לכוון ולשמוע, וע' בשו"ת נשמת שבת ח"ב סי' נ"ג לגבי קידוש בכה"ג] אלא שמבואר באחרונים שם שלכתחלה חוששין לשיטת המחבר הנ"ל (על כן הנשים שאין מבינות תאמרו עם המברך ברהמ"ז והמקדש מלה במלה כולה), ממילא בנידון שאלתינו כשאין אפשרות אחרת הם יוצאים, ועיי"ש בנשמ"ש שהבאנו נמי משו"ע הרב (סי' קפ"ה סוס"א) שנוהגין כמ"ד שבלשון הקודש יוצא אע"פ שאינו מבין, אע"פ שראוי להחמיר כסברא הראשונה, ובערוה"ש מתחילה כ' (בכוונת המג"א כאן) שי"ל דתפלה חמיר מברהמ"ז, אבל לבסוף הסכים שהוא כברהמ"ז, וכברהמ"ז קיי"ל שמוציא, וכן בתפלה, ובס' ברכה"ב (שמ"ב ס"א) שמיישב המנהג לסמוך ע"ד רש"י דיוצא בשמיעה אפילו אינו מבין לשה"ק (שאין ברירה אחרת) ומ"מ טוב שיאמר מלה במלה (כהתם), ועמ"ב סוס"י ס"א ובבה"ל רס"י ס"ב.

ומד' שו"ע הרב כאן יוצא דעיקר החסרון משום שאז אינו מכוון אפילו באבות, ומי שלא כיון באבות אינו יוצא, מוכח דאם עכ"פ למד פירוש המלות של ברכת אבות באמת יכול לצאת אפילו שאינו מבין הלה"ק של שאר הברכות, ועל כן מן הראוי ללמדם עכ"פ כוונת ברכת אבות.

סימן י

שאלה - חולה או ואינו יכול חולשתו האם יש שמונ"ע מאיש אחר לעצמו (ואת"ל שכן כבר רשאי להתפ ככה [להוציא] [שורש הש כזה יחיד (שלא בעני את חבירו (החולה) (עוד זאת שהוא שבעצם הוא בו

תשובה - יש יוצא.

ס"ד) ובפוסקים כאן (י) שלעולם אין יכולים להוצ 'אלא במנין עשרה', אבל היחיד לא התפלל עדיין אין האינן בקי יוצא כש משמיע קולו בתפלתו) וכן (סי' תקצ"ד, עפ"ד הר"י המובא בטור שם) דיחי ברכות אין חבירו יכול לה תועלת יש שיעשה כן כד כל התפלה וכמו שכת

מיהו אין הדבר פשוט כ תקצ"ד מביא שיי הר"ן והמרדכי והג"א המ שיחיד שאינו יכול להו חבירו להוציא בתפלתו, הרב שם לא הביאו כלל, ולא העיר עליו כלום, מש בערוה"ש שם (ס"ב) לא שאינו יכול להתפלל ח דדוקא למי שיכול להת להוציא ביחיד, סיים וכ'